

YÜCE ALLAH'IN KULA YARDIMININ BİR ŞEKLİ OLARAK KALBE SEKİNERİNİN İNDİRİLMESİ

SENDING DOWN THE SAKINAH TO THE HEART AS THE ASSISTANCE OF THE
ALMIGHTY GOD TO MAN

SAMİ KILINÇLI

DOÇ. DR., ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ, İLAHIYAT FAKÜLTESİ TEFSİR ANABİLİM DALI
ASSOCIATE PROFESSOR DR., ÇUKUROVA UNIVERSITY, FACULTY OF THEOLOGY DEPARTMENT
OF TAFSİR

kilincisami01@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-8232-7474>

 <http://dx.doi.org/10.46353/k7auifd.872265>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
1 Şubat / February 2021

Kabul Tarihi / Accepted
21 Haziran / June 2021

Yayın Tarihi / Published
Haziran / June 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Haziran / June

Atıf / Cite as

Kılınçlı, Sami, "Yüce Allah'ın Kula Yardımının Bir Şekli Olarak Kalbe Sekînenin İndirilmesi [Sending Down the Sakinah to the Heart as the Assistance of the Almighty God to Man]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 8/1 (Haziran/June 2021): 219-250.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey. All rights reserved.
For Permissions

ilahiyatdergisi@kilis.edu.tr

YÜCE ALLAH'IN KULA YARDIMININ BİR ŞEKLİ OLARAK KALBE SEKİNEİNİN İNDİRİLMESİ

Öz

Allah'ın yeryüzünde halifesi olmak için yaratılan insan dünya hayatında çok farklı şekillerde imtihan edilmektedir. İnsanlar manevi mertebelerine göre değişmekle birlikte imtihanın ağırlığına göre zorlanmakta, nefsinin ve şeytanın vesveselerine maruz kalmakta, güç ve sabrı tükenmekte, kalbinde Allah'ın yardım vâdinin gerçekleştiği konusunda şüpheler oluşabilmektedir. Böylesi zor durumlarda mü'minlerin velisi olan, kullarına yardım ve korumayı vâd eden Allah Teâlâ farklı şekillerde inanlanlara yardım etmektedir. Kur'an'da toplam altı âyette anlatılan Allah'ın kalbeler sekîneyi indirmesi de bu ilahî yardımlardan biridir. Korku, ümitsizlik ve tükenmişlik anlarında kalbe indirilen sekîne, kalbin sükûn bulması, gönlün rahatlaması, itmi'nana ve yakîni imana ulaşması, telaş ve heyecanın yok olması gibi anlamlara gelmektedir. Sekîne konusu Rabbanî bir latife olan iman ve inkârın, ıslah ve ifsadın merkezi, vahiy ve ilhamın iniş mekânı kalbe ilgili bir konudur. Hz. Peygamber ve sahâbler Mekke'nin zor şartlarını, can ve mallarını feda etmeyi göze aldıkları hicret ve cihad zamanlarını, Huneyn savaşındaki bozgun halini, Rıdvan biatı ve Hudeybiye anlaşmasının imzalandığı zor anları yaşamışlardır. Sıkıştıkları, güçlerinin son noktasına geldikleri ve kalblerinde karışıklık oluştuğu bu zor durumlarda Allah'ın farklı yardım ve desteğini müşahade etmişlerdir. Âyetlerde ilahî yardımın bir şekli olarak bu tür ortamlarda lütfedildiği anlaşılan sekînenin hem Hz. Peygamber'e hem de mü'minlere indirildiğinden bahsedilmektedir. Mukâtil b. Süleyman, Taberî, Zemaşerî, İbn Âşûr gibi müfessirler Hz. Peygamber'e sekîne indirilmesini onun için bir eksiklik, ismet sıfatına aykırı bir durum olarak algılamadıkları için konuyu âyetlerin bağlamına ve lafzına uygun olarak açıklamışlardır. Ancak Sülemî, Râzî ve Kurtubî gibi bazı müfessirler sekîne indirilmesini gerektiren kalbî durumları Hz. Peygamber'in yaşamasını ismet sıfatına uygun görmediklerinden bağlamdan uzak yorumladıkları görülmektedir. Bu durum müfessirlerin konulara yaklaşım farklılıklarının te'villerini etkilediğini, zaman zaman lafzın da zorlandığını göstermektedir. İsmet konusunun eksik anlaşılması Hz. Peygamber ve sahâbler ile bunlar hakkında nazil olan âyetleri eksik anlamayla sonuçlandığı sonraki dönemlerde Müslüman toplumlara önderlik eden âlim ve âriflerin de yanlış anlaşılmasına, hatadan masum oldukları, imtihanlarda zorlanmadıkları, kalblerinin hiç bulanmadığı gibi isabetsiz yorumlara da sebep olmaktadır. İlk neslin dindarlık tecrübesi ve bunları anlatan nasların eksik anlaşılması tarihsel süreçte birçok konunun da yanlış anlaşılmasıyla sonuçlanmaktadır. Sekînenin indirilmesi ile ilgili bilgiler Allah katındaki mertebesi ne olursa olsun hiçbir insanın imtihan süreçlerinden azade olmadığını, her insanın zorlandığı durumların bulunduğunu, bunlardan ancak Allah'ın yardımıyla çıkılabildiğini göstermektedir. Ancak bu anlatılanlar onların Kur'an'da Allah tarafından övülmelerini, Allah'ın razı olduğunu beyan etmesini gölgelememeli ve sıradanlaştırılmalarına da neden olmamalıdır. Kur'an'da sekîne konusuna benzer olarak sahâblerin, Ashab-ı Kehf'in ve Hz. Musa'nın annesinin zorlandıklarında, ümitsizlikle yüzleştiklerinde ilahî bir müdahale ve yardım olarak kalblerinin sağlanlaştırılmasından bahsedilmektedir. Bu örnekler de Allah'ın kulunu yalnız ve yardımsız bırakmadığını anlatmaktadır. Sekîne ve kalblerin sağlanlaştırılmasının yaşandığı imtihan anların kalblerin sıkıştığı, şeytanın vesvesesi ile bulandığı kabz halini anlattığı, ilahî yardımın geldiği anların ise kalbin nurlandığı, genişlediği bast halini anlattığı anlaşılmaktadır. Kur'an'ın birçok âyetinin nüzulünde genellikle önce sebepler yaşanmakta sonra yaşananların değerlendirilmesi, bunlarla ilgili Allah'ın kararlarının açıklanması anlamında âyetler inzal edilmektedir. Bu durum Kur'an'ın tecrübe merkezli bir kitap olduğunu göstermektedir. Peygamberlerin ve onlara tabi

olanların bireysel ve toplumsal olarak yaşadıkları ilahî yardım ve desteğe dair tecrübeler sadece onlarla sınırlı değildir. Kıyamete kadar yaşayacak olan her mü'min için örneklik teşkil etmekte, Allah'ın yardım ve desteğinin her Müslüman fert ve toplum için söz konusu olduğunu göstermektedir. Bu husus Müslümanları imtihanlar karşısında daha kararlı, sabırlı, mütevekkil, olmaya, Allah'ın yardım ve desteğinden ümit kesmemeye sevk etmektedir. Sekinenin indirilmesi konusu kalbî, manevî bir tecrübe olduğu için işârî tefsirlerin bu konuda daha geniş bilgiler verdiği görülmektedir. Bu da Kur'an'ın bütüncül bir bakışla anlaşılmasında diğer tefsirlerin yanı sıra işârî tefsirlerin de vazgeçilmez olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, İlahi Yardım, Bağlam, Sekîne, Kalbin Sağlamlaştırılması

SENDING DOWN THE SAKINAH TO THE HEART AS THE ASSISTANCE OF THE ALMIGHTY GOD TO MAN

Abstract

Man, who is created to be the caliph of God on earth, is tested in many different ways in his life. People have difficulties, depending on their spiritual levels, become exposed to the delusions of their nafs and the devil, run out of strength and patience, suspicions can emerge in their heart on the reality of the assistance promise of God. In such difficult situations, God, who is the guardian of the believers, who promises his subjects assistance and protection, assists people in different ways. God's sending down the sakinah to the hearts, which is told in a total of six verses in Qur'an, is one of these divine assistances. Sent down to the heart at the moments of fear, despair and exhaustion, sakinah has meanings like the heart's being calmed, the soul's relaxing, reaching satisfaction and doubtless faith, disappearance of rush and excitement. The issue of sakinah is an issue related with the heart, a Godly blessing, the center of faith and denial, redressment and corruption, the place for landing of the revelation and inspiration. The Prophet and the Sahabas (the Companions) have suffered through the difficult conditions of Mecca, the hidjra and the jihad when they took the risk of sacrificing their lives and properties, the defeat in the battle of Hunayn, the difficult moments when the pledge of Ridwan took place and the treaty of Hudaibiyyah was signed. They have witnessed the different forms of assistance and support of God in these difficult situations where they felt stuck, reached the ending point of their strength, and there was confusion in their heart. It is mentioned in the verses that sakinah, which is understood to be bestowed in such circumstances as a form of the divine assistance, is sent down to both the Prophet and the believers. As the mufassirs like Muqatil b. Sulaiman, Al-Tabari, Al-Zamakhshari, Ibn Ashur did not perceive the sending down of sakinah to the Prophet as a deficiency for him, a situation contrary to his character of chastity, they explained the issue in accordance with the context and wording of the verses. However, some mufassirs like Al-Sulami, Al-Razi and Al-Qurtubi are seen to have interpreted it far from the context as they did not consider the Prophet's experiencing the emotional situations requiring the sending down of sakinah to be consistent with the character of chastity. This shows that the difference in the approach of the mufassirs to the issues affects their implications, that sometimes the wording is also forced. As deficient understanding of the issue of chastity resulted in deficient understanding of the Prophet and the Sahabas and the verses sent down concerning them, it led to misunderstanding of also the wisemen and scholars who led the societies in the subsequent periods to wrong comments such as that they were innocent of faults, they did not have difficulty in the tests, their heart never got confused. The religiousness experience of the first generation and deficient understanding of the nasses telling these results in misunderstanding

of many issues in the historical process. The information concerning sending down of *sakinah* shows that no one is exempt from the test processes regardless of his rank before God, that every people have situations where they have difficulty, that these can be escaped from only with the assistance of God. However, what is told herein should not shadow their being praised by God in Qur'an, God's stating His blessing on them, and should not lead to their being considered ordinary people. Similar to the issue of *sakinah*, it is mentioned in Qur'an that when the *sahabas*, the *Ashab al-Kahf* and the mother of the Prophet were forced, faced despair, their hearts were strengthened as a divine intervention and assistance. These examples also tell that God does not leave his subjects lonely and helpless. It is understood that the moments of test when *sakinah* and strengthening of the hearts is experienced refers to the state of *qabz* where the hearts are trapped, confused with the delusions of the devil, and that the moments when the divine assistance comes refers to the state of *bast* where the heart is enlightened and expanded. In landing of Qur'an, usually, first, the reasons occur, then, the verses are landed in the meaning of evaluation of the occurrences, explanation of decisions of God on them. This shows that Qur'an is an experience-centered book. The experiences of the prophets and those who obey them as an individual and community involving divine assistance and support are not limited only to them. These set an example for every believer who will live until the Doomsday, show that God's assistance and support is available for every Muslim individual and community. This leads the Muslims to be more decisive, patient, resigned in the face of the tests, and not to give up the hope of the assistance and support of God. As the issue of sending down of *sakinah* is an emotional, spiritual experience, *ishari tafsirs* are seen to give more extensive information in this regard. This shows that *ishari tafsirs* are also indispensable beside other *tafsirs* in understanding Qur'an with a wholistic perspective.

Keywords: Tafsir, Divine Assistance, Context, *Sakinah*, Strengthening of the Heart

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ'nın melekler, şeytan, cinler ve diğer varlıklarla ilişkisi anlatılmakla birlikte asıl konu Allah'ın yeryüzünde halifesi olması için yaratılan insanın¹ Allah ile ilişkisidir.

Dünyadaki imtihanlar, hayat ve ölüm, Allah'a kul olmak için² yaratılan insanların hangilerinin en iyi ameli işleyerek³ O'nun halifesi olmaya layık olduğunu ortaya çıkarmak için yaşanmaktadır. Bu yönüyle Kur'an'ın asıl konusu Allah-insan ilişkisinin doğru inşa edilmesi, sevap ve günahların bu ilişkide nasıl anlam kazandığı ve bu ilişkinin istikamet üzere sürdürülmesi olmaktadır.

Allah-kul ilişkisi kulun davranışlarına, imtihanlarına verdiği tepkilere ve Allah Teâlâ'nın takdirlerine bağlı olarak dinamik bir yapı içinde seyretmektedir. Bu dinamiklik içinde bazen kulun imtihanın zorlaştırılması, yaptıklarına karşılık cezalandırılması söz konusu olmakla birlikte bazen de

¹ el-Bakara 2/30.

² ez-Zâriyât 51/56.

³ el-Mülk 67/2.

takva ve ihlasına bağlı olarak ilahi teyide mazhar olması da gündeme gelmektedir. İmtihan konuları farklı olduğu gibi ilahi yardımın şekli de çeşitlilik göstermektedir. Bu yardımlar dünyevi bir zaferin kazanılması şeklinde tezahür ettiği gibi zaman zaman da yaşanan özel durum ve kalbi yardımlar Müslümanların kendilerinin hak yolda olduklarını idrak ve tecrübe etmeleri şeklinde de olabilmektedir. Kur'an'da emirler, yasaklar, insanların denemeleri, cezalandırılma veya mükâfatlandırılmaları peygamberler, şeytan, iyiler ve kötüler üzerinden örnekler verilerek anlatılmaktadır. Bu yönüyle Kur'an teoriler kitabı değil, pratikler ve yaşanmışlıklar kitabı olmaktadır.

Sekine kavramı ile ilgili yapılmış bazı çalışmalar bulunmaktadır.⁴ Söz konusu çalışmaların bizim bu çalışmada değineceğimiz noktalar üzerinde durmadıklarını gördüğümüz için böyle bir çalışma yapmanın yararlı olacağı kanaatine vardık. Biz bu çalışmada Allah'ın kula ilahi inâyetini ve Allah-kul ilişkisini sekine ile ilgili âyetler çerçevesinde ele alacağız.

1. Sekine Kavramının Anlamı

S-k-n fiili ve bu fiilden türetilen kelimeler Kur'an'da yetmiş üç âyette zikredilmektedir.⁵ "Sekine" kelimesinin kökü olan *s-k-n*'den türeyen sükûn bir şeyin hareketinden sonra sabit olması⁶ anlamına gelir ve bir yere yerleşmek, vatan edinmek anlamında kullanılır. "Filan kişi şu mekâna yerleşti" demek orayı "vatan edindi" anlamına gelmektedir. Bu kelimedeki ismi mekân olarak da *mesken* kelimesi türetilmiştir. Bıçağa kurbanın hareketini yok ettiği için *sikkîn* denilmiştir. Sekine âyetlerde korkunun yok olması, mü'minin kalbini sabitletmesi, sakinleşmesi ve emniyete kavuşması anlamında kullanıldığı gibi mü'minin kalbinde bulunan, onu sakinleştiren ve güven veren melege de sekine denilmiştir. Aynı zamanda sekine insanın şehvî arzularına olan meylinin yatışması⁷;seken fiili ise mecazen nefsin çalkantıdan, endişeden sonra sükûna ermesi⁸ve tuma'nine (huzura kavuşma, mutmain olma, iç huzuru, güven) anlamına da gelmektedir. Sekinenin

⁴ Abdülkadir Erkut, "Kur'an'da Hamiyet ve Sekine Kavramları", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 14/1 (Bahar 2014), 157-177; Bilal Umaç, *Kur'an'da Şifa, Sekine Tuma'nine Kavramları*. (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007); Salih Çift, "Tasavvufta Sekine Kavramı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2 (Haziran 2006) 1-14.

⁵ Bk. Muhammed Fuâd Abdülbâki, *el-Mu'cemü'l-müfreh li-elfâzi'l Kur'âni'l-Kerim*, (Nemre: Mektebetu Nuveyd İslam, 1385/1965), "skn", 468-469.

⁶ Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşeri. *Esâsu'l-belâğa*. thk. Abdurrahîm Mahmûd. (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1399/1979), "skn", 216.

⁷ Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Râgıb el-İsfehâni, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'an*, (Kâhire: Dâru'l-Ma'rife, 1426/2005), "skn", 242-243.

⁸ Zemahşeri, *Esâsu'l-belâğa*, 216. Ayrıca bk. Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'an*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki. (Beyrut: Dâru Hicr, ts.), 4/472; Fahrüddin İbn Ziyâuddin b. Ömer Muhammed er-Râzi, *Mefâtihu'l-gayb*. (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1401/1981), 6/189; Muhammed b. Tâhir b. Âşûr, *Tefsiru't-tahrir ve't-tenvir*. (Tunus: Dâru Sahnün l'in-Neşr ve't-Tevzi, ts.), 2/490.

aslı şiddetli korkudan dolayı kulun kalbinde meydana gelen çalkantı, en-dişe anında Allah'ın indirdiği vakâr ve sükündür. Bu hal gerçekleştiğinde kulu tedirgin eden durumdan eser kalmaz, yaşananlardan etkilenmez, imanı, yakîni ve sebatı artar. Konuyla ilgili âyetlerde de Hz. Peygamber ve mü'minlerin bu halleri yaşadıkları anlatılmaktadır.⁹

Elmalılı Hamdi Yazır'a göre "Vakar, sebat, emniyet, güven anlamlarına gelen ve dilimizde sekîne olarak ifade edilen bu kavram, hafifliğin ve telaşın zıddı olarak kullanılmaktadır. Bir de tanınan ve kendisiyle dinginlik ve güven hissedilen herhangi bir âyet (işaret) de sekîne olarak isimlendirilmektedir."¹⁰ Bu bilgilerden sekîne kavramının dinginlik, tatmin, sebat ve temkin anlamında nefisteki telaş ve heyecanın kesilmesiyle ortaya çıkan kalbin sükûnu ve gönül rahatlığı anlamlarında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Kuşeyrî'ye (ö. 465/1072) göre "Sekîne avâm ve havâs için olmak üzere ikiye ayrılır. Havâs için sekîne kalbin rahatladığı basiret ve delillerdir. Kalb sekîne ile fikir seviyesinden yakın derecesine çıkar ve fuad rahatlar, ilimler/bilgiler zannilikten çıkarak zaruri bilgiye dönüşür. Avâm için ise sükûn, kalb huzuru ve yakindir. ¹¹ Sûfî müfessirlerden Sülemî (öl. 412/1021) ise sekîneyi Hz. Peygamber'e ve sahabeye indirilen olarak ikiye ayırmakta ve farklı tanımlarını şu şekilde aktarmaktadır: "1. Hz. Peygamber'e indirilen sekîne: Sekîne Sidre-i muntehâ yanında Hz. Peygamber'e indirilmiş ve onun Hakk'ın huzurunda senâ ederken edeble durmasını sağlamıştır. Sahabeye indirilen ise Hz. Peygamber'in bildirdiği va'd, va'id, müjde ve hükümlerin kabuldeki tam bir sükûn-u kalb halidir.2. Sekîne kalbin başka herhangi bir şeyle alakası kalmadan Allah ile sükûn halidir.3. Kaza/kaderin gerçekleşmesi anındaki itmi'nan halidir.4. Sünnete sarılmak ve şeriatın edebi ile edeplenmektir. 5. Bütün hazlardan soyutlanarak Allah ile maiyyet halidir."¹² Sülemî'nin nakilleri sekînenin farklı muhataplarda farklı şekillerde tezahür ettiğini göstermektedir.

Kuşeyrî sekînenin tanımıyla ilgili şunları aktarmaktadır: "Sekîne Allah'ın yardımı ve kudretine şahit olunmasıdır. Yardım edilen ise Allah'ın evhâmdan ve su-i zanlardan koruduğu, kendi başına bırakmadığı, kudretinin tasarrufuna şahit kıldığı, sabra ulaştırdığı ve sıkıntılardan kurtardığı kişidir. Sekîne kulun iradesini bırakıp Hakk'ın hükmüne razı olması, tüm beşeri özelliklerin yok olup Rabbin tuma'nîne hükmü ile kalbin serinleme-

⁹ Mecdüddin Muhammed b. Ya'kûb el-Firuzabâdî, *Besâiru zevi't-temyîz fî letâifil-kitâbi'lazîz*. thk. Muhammed Ali Neccâr. (Beyrût: el-Mektebtu'l-İlmiyye, ts.) 3: 237-239.

¹⁰ M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*. (İstanbul: Yenda Yayın-Dağıtım, 2000), 2/116.

¹¹ Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*. (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1436/2015), 3/209.

¹² Ebû Abdîrrahmân Muhammed b. el-Hüseyn b. Mûsâ el-Ezdi es-Sülemî, *Hakâiku't-tefsîr*, thk. Seyyid İmrân. (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1421/2001), 1/272.

si ve rahatlamasıdır. Yine sekîne, kişinin şuur halinin devamıyla birlikte Allah'ın hükmüne hiçbir şekilde en küçük bir itirazı bile olmadan kulluğunu tam olarak hissetmesi ve bast haline şahid olmasıdır.¹³ Kuşeyrî'nin naklettiği bilgilerden sekînenin indirildiği kişinin şuur halinin devam ettiği ancak kalbin kontrolünün Allah Teâlâ'nın kontrolünde olduğu için tüm olumsuz duygulardan arındığı, kabz halinden sonra bast halini yaşadığı ve basiretin lütfedildiği anlaşılmaktadır. Bu durumda sekîne manevi bir tecrübe olmuş olmaktadır.

Rasûlüllah'ı da kapladığı rivâyet edilen sekîne¹⁴ hadislerde Allah'ı zikretmek için toplanan cemaati meleklerin kuşattığı, Allah'ın rahmetinin bürüdüğü, üstlerine sekîne indiği ve Allah'ın zikredenleri yanında bulunan (büyük melek)lere andığı;¹⁵ bu ilahi lütufların mescitte Allah'ın kitabını okumak için bir araya gelen mü'minleri kaplayacağı¹⁶ anlatılmış ve sekînenin bir sahabinin kıraatinden dolayı bulut şeklinde indiği ve görüldüğü de¹⁷ nakledilmiştir.

Bakara Sûresi 257.âyetinde anlatıldığı üzere Allah Teâlâ mü'minlerin, şeytan ise inkârcıların velisidir. Başka bir ifadeyle dünya hayatı insanın iman ve inkârına göre ya Allah ile ya da şeytanla velâyet ilişkisi üzerine kuruludur. Kur'an'ı dikkatli bir şekilde okuduğumuzda Allah-kul ilişkisinin velî-mevlâ ilişkisi üzerinde kurulu olduğu görülmektedir. Âyetlerde Allah Teâlâ'nın mü'minlerin velisi olup onları karanlıklardan nura çıkardığı;¹⁸ salihlere velilik ettiği;¹⁹ mü'minlerin aleyhine kâfirlere hiçbir yol/fırsat vermeyeceği²⁰ anlatılmaktadır. Bu âyetlerden Allah'ın hukukunu koruyanların Allah'ın dostluğunu kazandıkları için koruma, inâyet altında olduklarını anlamaktayız.

Sekîne konusunda kalbin merkezi bir yerinin olduğu anlaşılmaktadır. "Rabbânî latife ve ilâhî cevher olarak da tanımlanan kalb, Kur'an ve hadiste insanın anlama, kavrama, düşünme ve şeylerin hakikatini bilme yönünü, başka bir ifadeyle insanı insan yapan ve diğer canlılardan ayıran temel niteliğini dile getirmektedir. İnsanın idrak eden, bilen ve kavrayan tarafı olduğu için kalb ilâhî hitaba muhatap, yükümlü ve sorumludur. Kalbin bir özelliği

¹³ Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 1/415-416.

¹⁴ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as, *Sünen*. nşr. Bedrettin Çetiner. (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Cihâd", 20.

¹⁵ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahihi Müslim*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1991), "Zikr" 11.

¹⁶ Ebû Dâvûd, "Vitr", 1455.

¹⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahihi'l-Buhârî*. nşr. Bedreddin Çetiner. (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Fedâilu'l-Kur'an" 11; Müslim, "Müsâfirin" 36.

¹⁸ el-Bakara 2/257.

¹⁹ el-A'raf 7/196.

²⁰ en-Nisâ 4/ 141.

de değişken olması²¹ renkten renge girmesidir. Öte yandan kalb olumsuz yönde de değişir ve türlü renklere girer. Kur’anda kalbin körlüğünden,²² kasvetinden ve taşlaşmış yüreklerden bahsedilmiş;²³ kalblerin mühürlenmesi²⁴ gerçeği algılamaktan alıkonulması,²⁵ kilitlenmesi ve üstüne perde çekilmesi²⁶ üzerinde de durulmuştur. Kalbin iman, küfür ve inkâr olan çok çeşitli halleri vardır. Kalb hem rahmânî hem de şeytânî kuvvetlerin mücadelesi alanıdır. Bu husus hadiste, ‘Kalbde iki dürtü vardır, biri melekten, diğeri şeytandandır’²⁷ şeklinde ifade edilmiştir.²⁸

Kur’an Hz. Peygamber’in kalbine indirilmiştir.²⁹ Kalb, Hz. Peygamber’in ifadesiyle bedeni ıslah veya ifsat eden merkez³⁰ olduğu için şeytanda insanın göğsüne/kalbine vesvese vermektedir.³¹

Kalbin bu merkezi konumundan dolayı Hz. Peygamber’in en sık yaptığı dualardan biri de "Ey kalbleri halden hale evirip çeviren Allah’ım! Kalbimi dinin üzerine sabit kıl!" şeklindedir. Bir gün kendisine: "Ey Allah’ın resulü! Biz sana ve senin getirdiklerine inandık. Sen bizim hakkımızda korkuyor musun?" denildiğinde şu şekilde cevap verdi: "Evet! Kalbler, Rahman’ın iki parmağı arasındadır. Onları istediği gibi çevirir."³² Hz. Peygamber sahabilere "Ey kalbleri değiştiren, evirip çeviren Allah’ım, kalbimi dinin ve taatin üzerine sabit kıl" şeklinde dua etmelerini de tavsiye etmiştir.³³

Hadiste geçtiği üzere kalb ıslahın da ifsadın da merkezidir. Kalbin ifsadın merkezi olması şeytanın kalb üzerindeki hâkimiyetiyle ilgilidir. Şeytan’ın Hz. Âdem’e secde etmemesi ve insanlara düşmanlığını ilan etmesinden itibaren dünya hayatı iyi ile kötünün mücadelesine tanıklık etmektedir.

Bu zorlu ve girift mücadeledede şeytan kendi taraftarlarını vesveseleriyle, emirleriyle yönlendirmekte³⁴; kâfirlerin velisi olarak adamlarıyla görmediğimiz yerden bizi görmekte³⁵ ve iman edenleri Allah yolundan alıkoymak

²¹ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *Müsned*. nşr. Bedreddin Çetiner. 6 Cilt. (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 4/408; 6/302.

²² el-Hac 22/46.

²³ el-Bakara 2/74; el-Mâide 5/13; el-Enâm 6/43; ez-Zümer 39/22.

²⁴ el-Bakara 2/7; en-Nahl 16/108; el-Câsiye 45/23.

²⁵ el-A’raf 7/101; Yûnus 10/74.

²⁶ el-Bakara 2/88; el-Enâm 6/25; el-İsrâ 17/46; Muhammed 47/24; el-Mutaffifin 83/14.

²⁷ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *Sünenü’t-Tirmizî*. nşr. Bedreddin Çetiner. (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Tefsîrül-Kur’ân", 2.

²⁸ Süleyman Uludağ, "Kalb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/229-230.

²⁹ el-Bakara 2/97; eş-Şuarâ 26/193-194

³⁰ "Şunu da bilin ki, insan vücudunda bir et parçası vardır. O düzgün olursa bütün beden düzeler; o bozuk olursa bütün beden bozulur; azalar ona tabidir. Dikkat edin o et parçası kalptir." Buhârî, "İman", 39.

³¹ en-Nâs 114/5-6.

³² Tirmizî, "Kader" 7.

³³ İbn Hanbel, *Müsned*, 6/302.

³⁴ el-Enâm, 6/121.

³⁵ el-A’raf, 7/27.

için dostlarıyla korkutmaktadır.³⁶ İnsanın bu görünmeyen, güçlü ve insanın damarlarında kanın dolaştığı gibi dolaşan şeytanın³⁷ hile ve tuzaklarına tek başına direnebilmesi, zafere ulaşması mümkün değildir. Mü'min ancak Allah'ın yardımı, desteği ve koruması ile istikametini koruyabilmekte, Allah'ın rızasına nail olabilmektedir. Bu yönüyle zor zamanlarda, insanın gücü dâhilindeki sebeplerin etkisiz kaldığı anlarda Müslümanların velisi olarak Allah Teâlâ melekler ve sekînenin indirilmesi gibi farklı yollarla inanları himaye etmekte ve desteklemektedir.

2. Sekîne Kavramının Geçtiği Âyetler ve Bağlıları

“Sekîne” kelimesi hicret sırasında Hz. Peygamber ve Ebu Bekir'in sığındıkları mağaradaki durumlarını anlatan et-Tevbe Sûresi 40.; Tâlût'un hükümdarlığının alameti olarak içinde sekînenin bulunduğu sandıktan bahseden el-Bakara Sûresi 248.; Hudeybiye antlaşması sırasındaki olaylardan bahseden el-Fetih Sûresi'nin 4. 18. ve 26; Huneyn seferi sırasında düşmanın baskınına maruz kalan Müslümanların bozgun durumundan bahseden et-Tevbe Sûresi 26. âyet olmak üzere altı âyette geçmektedir. Bu çalışmada sekînenin kimlere, hangi durumlarda, nasıl indiğini, Müslümanlar ve müşrikler için ne tür sonuçlarını tarihî bağlam, nüzul-sîret ilişkisinde ele alacağız.

2.1. et-Tevbe 9/40. Âyet:³⁸ Hicrette Sekînenin İndirilmesi

Tebük savaşına çıkma konusunda gevşeklik gösterenler ve cihada gitmek istemeyenler et-Tevbe Sûresi'nin 38 ve 39. âyetlerinde eleştirilmekte, helak ediliplerine başka bir millet getirilmekle tehdit edilmektedir. 40. âyette ise savaşa gitme konusunda sorun çıkartanlara aslında kendilerine ihtiyaç duyulmadığı, Allah Teâlâ'nın hicret yolculuğunda görünmeyen ordularla ve kalbine sekîne indirerek Hz. Peygamber'i koruduğu, müşriklerin davasını yerin dibine batırıp, kendi davasını koruyup, zafere ulaştırdığı anlatılmaktadır.

Rivâyetlere göre Hz. Peygamber ve Ebu Bekir hicret yolculuklarında müşriklerden saklanmak için Sevr mağarasına sığınmışlardı. Müşrikler mağaraya yaklaştıklarında Hz. Ebu Bekir Hz. Peygamber'e “Ben yalnız bir kişiyim. Eğer beni öldürürlerse seni de öldürürler ve ümmet yok olur” dediğinde Hz. Peygamber “üzülme” diyerek” Allah'ım müşriklerin gözlerini kör

³⁶ Al-i İmran, 3/175.

³⁷ Müslim, “Selâm”, 9.

³⁸ et-Tevbe Sûresi son nâzil olan sûrelerden olmakla birlikte 40. âyette nüzul süreci açısından sekînenin ilk yaşandığı olay olan Hz. Peygamber'in hicretinden bahsedilmektedir. Sekîne konusunu nüzul sürecinde ele almak istediğimiz için ilk olarak bu âyeti ele aldık.

et” diye dua etti. Allah Teâlâ duasını kabul etti ve müşrikler onları göremedi. Bu şekilde Hz. Peygamber’e sekîne/kalb huzurunu, sükûneti indirdi, onu görünmez ordularıyla, meleklerle destekledi.”³⁹

et-Tevbe Sûresi 40. âyetle Tebük savaşına katılmak istemeyenlere “Siz yardım etmeseniz de sizin olmadığınız, hicret esnasında o elçisini korudu. Amacına ulaştırdı. Allah’ın size ihtiyacı yok, kendinizi fazla önemsemeyin” buyrulmuş hicret esnasında. Hz. Peygamber’e sekîne indirerek ve meleklerle güçlendirerek yardım ettiği;⁴⁰ kalbini sükûna erdirdiği ve onun yaşadığı bu hal ile müşriklerin kendilerine dokunamayacaklarını yakînen bildiği⁴¹ anlatılmıştır.

Mukâtil b. Süleyman (öl. 150/767), Taberî (öl. 310/923) ve Zemahşerî’nin (öl. 538/1144) sekînenin Hz. Peygamber’e indiğini tek görüş olarak kaydettikleri görülmektedir. Bununla birlikte bazı tefsirlerde sekînenin kime indiği konusunda ihtilaf bulunduğu nakledilmektedir. Ebü’l-Leys es-Semerkandî (öl. 373/983) sekînenin Hz. Ebu Bekir veya Hz. Peygamber’e indiğine dair görüşleri nakletmekte fakat herhangi bir tercihte bulunmamaktadır.⁴²

Sekînenin Hz. Ebû Bekir’in kalbine indiği görüşünü tercih eden Sülemî âyetin tefsiriyle ilgili şunları kaydetmektedir: “Ey savaşa çıkmakta ağırdan davrananlar! Eğer siz Peygamber’e yardım etmezseniz iyi bilin ki Allah ona daha önce yardım etmişti, sizin yardımınıza muhtaç değil ve onu insanlardan korumayı da garantilemiştir.”⁴³ “Her kim ismet/koruma meydana ise o, mahlûkatın yardımından müstağnidir. Bunu anlamak için Hz. Peygamber şartlar zorlaştığında ‘Allah’ım! Seninle amacıma vasil olurum. Yardımcım ve destekçim sensin.’ dediğine bak. Sekîne, olayların akışında kalbin sükûneti, sabit olmaktır. Bu ise ancak mâsivâdan tüm ilgiyi kesmekle gerçekleşir. Allah ile birlikte olan kişi için üzülmeye hükmü geçerli değildir. Şiblî (öl. 334/946): ‘Hz. Peygamber’in vücudu arkadaşı ile birlikteydi ama kalbi tek, vahid olan Allah ile beraberdi.’demektedir. Hz. Ebû Bekir kendisi için değil Hz. Peygamber adına üzülyordu. Hüzün bir illet, hastalık olduğu için Hz. Peygamber Ebu Bekir’e hüzünlenmeyi nehyetti. Onlar kurbiyet makamında oldukları için bu hallerine hiç uygun değildi. Allah onları müşriklerin gözlerinden gizledi. Bu sekîne Hz. Ebû Bekir’in kalbine indi ve Hz. Peygamber’e dair duyduğu endişeyi yok etti.”⁴⁴

³⁹ Ebü’l-Hasen Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, thk. Ahmed Ferid, (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2003), 2/48.

⁴⁰ Taberî, *Câmî’u’l-beyân*, 11/458-467.

⁴¹ Ebü’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf’an hakâiki’t-tenzil*. (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 2008), 2/260.

⁴² Nasr b. Muhammed b. Ahmed Ebü’l-Leys es-Semerkandî, *Tefsîru’s-Semerkandî*, thk. Mahmûd Mutrihî. (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1431-1432/2010), 2/58-61.

⁴³ el-Mâide 5/67.

⁴⁴ Sülemî, *Hakâiku’t-tefsîr*, 1/274-275.

“Hz. Peygamber ‘üzülme’ buyurarak Hz. Ebu Bekir’i Allah’a yönlendirdi. Kendi kendine, duygularıyla baş başa kalmasını nehyetti ve ‘Üçüncüleri Allah Teâlâ olan iki kişinin durumu/akibet hakkında ne düşünüyorsunuz?’ buyurdu. Rasulullah onu teskin etti. Hüzün ancak Hakk’ın beraberliği ile yok olur. Hz. Peygamber’in ‘Allah bizimledir’ sözündeki beraberliği mekânsal olarak algılamamak gerekir. Allah’ın beraberliği manevi durumlar, haller yaşayanların sırları için hayat kaynağıdır. Âyetteki “hu” zamiri Hz. Peygamber’e râcîdir. Bunun Hz. Ebu Bekir’e dönmesi de mümkündür. Bu durumda ona özel bir hal yaşatılmış olur. el-Fetih Sûresi 4. âyette tüm Müslümanlar için sekînenin indiğinden bahsediliyor.”⁴⁵ Kuşeyri’nin ifadelerinden ve el-Fetih Sûresi 4. âyette sekînenin Hz. Peygamber dâhil bütün Müslümanlara indiğinden bahsedilmesini de aktarmasından bu âyette sekînenin Hz. Peygamber’e indiğini tercih ettiği anlaşılmaktadır. Sülemî, Şiblî ve Kuşeyri’nin açıklamalarından düşmandan korkup çekinmeyi Hz. Peygamber’e, onun manevi konumuna uygun görmedikleri anlaşılmaktadır. Allah’a tevekkülü güçlü olan Hz. Peygamber’in Hz. Ebû Bekir veya başka herhangi bir insan gibi düşmandan korktuğunu, Allah’ın yardımından ümidini kestiğini söylemeyiz. Bu durum onun manevî durumuna, ismetine hâlel getirmemek için hiçbir endişeye kapılmadığını da söylememizi gerektirmez. Ayrıca az da olsa endişeye kapılmanın ismete aykırı olduğuna dair de herhangi bir bilgi de bulunmamaktadır. Aksi takdirde Duhâ ve İnşirah sûreleri gibi Hz. Peygamber’i teskîn eden sûre ve âyetleri lafızlarına ve rivâyetlerde anlatılanlar doğrultusunda anlamamız gerekir ki bu durumda Kur’an’ın lafızları delilsiz olarak mecazileştirilmiş ve metin zorlanarak tefsir ve te’vil edilmiş olacaktır.

İbnu’l Cevzî’nin (öl. 597/1201) nakline göre sekînenin kime indirildiği konusunda üç görüş bulunmaktadır. Hz. Ali (öl. 40/661) ve İbn Abbas’tan (ö. 68/687-88) nakledildiğine göre Hz. Peygamber tam bir mutmainlik/güven duygusuna sahip olduğu için sekîne Hz. Ebu Bekir’e; Mukâtil b. Süleyman’a göre Hz. Peygamber’e; “aleyhi” kelimesindeki “hu” zamirinin aslında tensiye anlamında olduğunu savunanlara göre ise sekîne her ikisinde de indirilmiştir. İbnu’l Cevzî âyetin devamındaki “eyyede’hü” daki “hü” zamiri tartışmasız Hz. Peygamber’e râcî olduğunu kaydetmektedir.⁴⁶ Bu ifadeden onun da sekînenin Hz. Peygamber’e indirildiğini kabul ettiği anlaşılmaktadır.

Sekînenin Hz. Peygamber’e indirilmesini kabul etmeyen Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) konuyu şu şekilde izah etmektedir: “Zamirin en yakın mezkura dönmesi gerekir. ‘Üzülme’ sözü Hz. Ebû Bekir’e söylendiği için

⁴⁵ Kuşeyri, *Letâifu’l-işârât*, 1/421-422.

⁴⁶ Ebü’l-Ferec Cemâlüddin Abdurrahmân b. Ali İbnu’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr fi ‘ilmi’t-tefsîr*. thk. Abdurrezzak el-Mecdi. (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-Arabî, 1431/2010), 2/261.

(öl. 1137/1725) âyeti şu şekilde açıklamaktadır: “Âyette Hz. Peygamber’in ‘lâ tehaf’ değil ‘lâ tahzen’ dediği açıklanıyor. Hz. Peygamber’in ‘Üzülme, Allah bizimledir’ sözündeki beraberlik ‘Allah’ın velimizdir, bizi koruyacak ve zafere ulaştıracak’ anlamındadır. Müşrikler mağaranın etrafını araştırmalarına rağmen Allah Teâlâ gözlerine müdahale ettiği için mağaraya bakmadılar. Yüce Allah kalbleri teskin eden güven duygusunu indirdi. Kâşifi (öl. 910/1504-1505), ‘Aslında Hz. Peygamber ve Ebu Bekir de korku kırıntısı bile yoktu. Ancak Hz. Peygamber sakin ve durumlarıyla ilgili tam mutmainlik halinde olmasına karşılık Ebu Bekir’de endişe vardı. Bu endişenin hiçbir izinin kalmaması için sekine indirildi’ demektedir. Ancak Hz. Peygamber ve Ebu Bekir’de endişenin olduğuna dair de görüşler belirtilmektedir. Âyetteki fâi takibiyye de bunu anlatmaktadır. Ayrıca Hafsa’nın (öl. 45/665) mushafında bu âyetin ‘Allah ikisi üzerine sekine indirdi’ şeklinde okunduğu nakledilmektedir. Allah Hz. Peygamber’i Bedir, Hendek, Huneyn savaşlarında da meleklerle desteklediği için kâfirlerin şirk iddiaları yenildi, tevhid davası kazandı.”⁴⁸

Kurtubî (öl. 671/1273) el-Mâide 67. âyet henüz inmediği için Hz. Peygamber’in insanların zararından koruma altında olmadığını belirttikten sonra bu âyetteki sekine Hz. Ebu Bekir’e indiğini tercih etmektedir. O, Hz. Peygamberin öğüdüyle sakinleşmiş ve korkusu yok olmuştu. “Eyyedehu”daki zamir Rasule dönmektedir ve Allah Teâlâ onu meleklerle desteklemiştir.⁴⁹ Kurtubî’nin izahlarından âyetin bütünlüğünü ve bağlamını dikkate almadığı anlaşılmaktadır. el-Mâide 67. Âyetin henüz inmediğini belirtmesi de Hz. Peygamber’in endişeye kapıldığını hissettirmektedir.

Âyetle ilgili farklı görüşleri değerlendiren İbn Âşûr’a (1879-1973) göre sekine kalbi bir yardımdır. Korku anında gerçekleşir. Sekine “la tahzen”den sonra inmiş olması şart değil. Âyette anlatılan olaylar şu şekilde gerçekleşmiş olabilir: Müşrikler Hz. Peygamber’i Mekke’den çıkardıklarında Allah onu sekine ve meleklerle destekledi. Mağarada da arkadaşına “üzülme” dedi. Allah’ın yardımı farklı zaman ve şartlarda da gerçekleşmiştir. Bununla Allah’ın yardımı olmasaydı başarı ve zaferin gerçekleşmeyeceği anlatılıyor. Allah’ın yardımı hârik’ul-âde bir olaydır. Âlimler bu âyette Hz. Peygamber’e yapılan yardım ve destek açık bir şekilde anlatılmasına rağmen

⁴⁸ İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu’l-beyân*, 10 Cilt. (Beyrut: Dâru İhyâ’i’t-Turâsî’l-Arabî, ts.), 3/455-457.

⁴⁹ Abdullah b. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi’u li ahkâmi’l-Kur’ân*. thk. Abdullah b. Abdül-Hasen et-Türki. (Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1427/2006), 10/210-219. Hz. Peygamber’in insanların zararlarından korunduğunu anlatan Mâide 67. ayetin meali şu şekildedir: “Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O’nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah, seni insanlardan korur. Şüphesiz Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmeyecektir.”

men konuyu Bedir savaşıyla ilişkilendirdikleri için sekînenin Ebu Bekir'e indiğini söyleyebilmişlerdir.⁵⁰ İbn Âşûr'un izahlarında Allah'ın yardımının farklı zamanlarda gerçekleştiğini ifade etmesi Hz. Peygamber'in kalbi durumunun sabit olmadığını, kendi mertebesinde bazı değişkenlikler gösterdiğini ve farklı zamanlarda ilahi yardıma ihtiyaç duyduğunu anlatması bakımından önem arz etmektedir.

Aktardığımız görüşlerden sekînenin kime indiği konusunda ihtilaf olduğu görülmektedir. Aslında âyeti bağlamında okuduğumuzda savaşa katılmak istemeyenler Hz. Peygamber'i desteklemek istememiş, yardımsız bırakmış oluyorlardı. Allah Teâlâ da Hz. Peygamber'in zafere ulaşmasının insanlara bağlı olmadığı, her şeyin kendi kontrolünde olduğunu anlatmak için hicretteki yardımını, sekînenin indirilmesini, meleklerle desteklemesini örnek olarak anlatmıştır. Bu durumda sekînenin Hz. Peygamber'e indiği görüşü isabetli olmaktadır.

Kur'an'ı anlama ve yorumlama faaliyeti müfessirlerin ön bilgi ve mezhebi algı gibi düşüncelerini etkileyen tüm unsurlardan arınmış saf zihinle yaptıkları bir faaliyet değildir. Müfessirin fikhî ve itikadî mezhebi, ismet konusundaki yaklaşımı, manevî/tasavvufi tecrübesi, bu alandaki birikim ve çağdaş sorunlara yaklaşımı gibi pek çok etken Kur'an'ı anlamasına, meal ve tefsirine doğrudan veya dolaylı etki yapmaktadır.

Bu âyetin yorumlarında müfessirlerin sahip oldukları ismet anlayışlarındaki farklılığın etkili olduğu görülmektedir. Aktardığımız görüşlerden de anlaşıldığı gibi Hz. Peygamber'in korku ve endişeye kapılmasını manevî durumuna ve ismet sıfatına uygun görmeyenler sekînenin Hz. Peygamber'e indirilmesini kabul etmemekte ve âyetin lafzını da farklı açıdan yorumlamaktadırlar. Korku ve endişeye kapılmayı ismet sıfatıyla ilişkilendirmeyen, bunu normal insani bir hal olarak kabul eden Mukâtil, Taberî, Zemahşerî, Kuşeyrî gibi âlimler sekînenin Hz. Peygamber'e indirildiğini kaydetmektedirler. Râzî ve Kurtubî'nin "hû" zamirini Hz. Ebu Bekir'e râcî kabul ederek yorumlamaları, âyetle ilgili naklettikleri bilgiler ve âyetin bağlamıyla örtüşmemektedir. Âyette lafzen Hz. Peygamber'in korku veya hüznünden bahsedilmemektedir. Ancak Tebük savaşına gitmek istemeyenler, ordunun sayısını azaltmakta, diğer Müslümanlar gibi Hz. Peygamber'in de moralinin bozulmasına sebep olmaktadır. Hicret esnasında da müşriklerin kendilerini takip etmelerinden Hz. Peygamber olumsuz etkilenmişti ki ilgili âyetlerin nüzûlü için sebep olmuştur. Düşmandan ve yardımsız bırakılmaktan korku ve endişeye kapılmanın şahsa göre değişen farklı seviyeleri vardır. Allah'ın elçisi olan, müşriklere karşı cesaretle dini tebliğ eden, mücadele eden Hz.

⁵⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvir*, 10/195-20.

Peygamber de bunun en alt derecesinin tezahür ettiğini, ancak bununda sonuçta müdahale edilmeyi gerektiren bir durum olduğu anlaşılmaktadır. Bu âyetle Hz. Peygamber ve Müslümanlara kazandıkları zaferlerin kendi güçlerinden kaynaklanmadığı, Allah'ın yardımı ile elde edildikleri dolayısıyla her daim hamd ve şükür halinde olup, İslam'a bağlılık ve bu yolda mücadelede gevşeklik göstermemeleri gerektiği, Allah'ın velâyet ve korumasının her şeyden önemli olduğu anlatılmıştır.

2.2. el-Bakara 2/248. Âyet: İsrailoğulları ve Sekîne

el-Bakara Sûresi 246, 247. âyetlerde Hz. Musâ'dan sonraki dönemlerde zor durumlar yaşayan, zayıf düşen İsrailoğullarının ileri gelenlerinin peygamberlerinden düşmanlarına karşı savaşta kendilerine komuta edecek bir kral tayin etme talepleri, kral olarak Tâlût'un seçilmesi, ileri gelenlerin Tâlût'un kral olmasını kabul etmek istememeleri, bu konudaki şüphe, tereddüt ve itirazları gibi konular anlatılmaktadır. 248. âyette ise Tâlût'un kral olmasının bir alameti olarak içinde sekînenin bulunduğu sandığın İsrailoğullarına gelmesi anlatılmaktadır.

İçinde sekînenin olduğu sandıkta nelerin bulunduğu ve sekîne ile neyin kast edildiği konularında tefsirlerde çok farklı bilgiler bulunmaktadır.

Taberî, sandığın içinde Hz. Musa ve Harun'un ehlerinden kalan eşyalar, Hz. Musâ'ya indirilen vahiylerin yazıldığı levha parçaları, Hz. Musa ve Harun'un asaları, kudret helvası, nalın, ilim, peygamberlere indirilen Tevrat gibi kitaplardan müjdeler, insana benzer bir sûreti bulunan bir çeşit rüzgâr, zebercet veya yakuttan yapılmış, kedi başı gibi başı, iki kanadı, kuyruğu ve parıltılı gözleri olan ve ses çıkaran bir yaratık; Allah tarafından gönderilmiş, İsrâiloğulları'nın bir şey hakkında ihtilâfa düşmesi halinde konuşan ve onlara istedikleri bilgiyi veren bir ruh ya da cennetten gelen, içinde peygamberlerin kalblerinin yıkandığı altından bir tas olduğu şeklindeki görüşleri nakletmektedir. Taberî'ye göre ortaya konan bu görüşleri doğrulayacak veya yanlışlayacak herhangi bir delile sahip olmadığımız için hepsinin doğru olması mümkün olmakla birlikte sekîne kelime olarak sükûnet, rahmet gibi anlamlar olduğu için nefsi yatıştırıcı, kalbi soğutucu, rahatlatan deliller şeklindeki yorumlar daha doğrudur.⁵¹

Sekîne kavramı zikredildiği âyetlerde muhteva açısından aynı hakikate işaret etmekle birlikte sûfî müfessir Kuşeyrî, İsrâiloğulları'na bahşedilen sekîne ile Muhammed ümmetine bahşedilen sekîne arasındaki farka ve ikincisinin lehine olan üstünlüğe dikkat çekmiştir. Buna göre İsrâiloğulları'nın sekînesi düşmanla kendi aralarında el değiştirip duran bir sandığa kon-

⁵¹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 4/457-477.

muşken Muhammed ümmetininki asla düşmanın ele geçiremeyeceği, hiçbir yaratılmışın otoritesinin işlemediği, sadece Cenâb-ı Hakk'ın tasarrufu altında bulunan bir yere, yani kalblerine yerleştirilmiştir.⁵² Kuşeyrî'nin bu yorumunun ilmî olmaktan ziyade İslam'ın Yahudiliğe üstünlüğünü ispat etmeye dönük olduğu anlaşılmaktadır.

Râzî, sekîne ile ilgili rivâyetleri, yorumları naklettikten sonra “bil ki sekîne emniyet ve sebattan ibarettir”⁵³ demektedir. Sekîne Rabbimizden gelen tuma'ninedir. Tabut yanlarında olduğu zaman zaferden emin oluyorlardı.⁵⁴ Kurtubî'ye göre bu sandık İsrailoğullarının yanında olduğunda savaştan kaçmıyorlardı. Tâlût konusundaki kafa karışıklığı ve tartışmaları vardı. En doğru olan görüş bu tabutta peygamberlerden kalan ve insanları teskine vesile olan eşyalar olduğu görüşüdür. Bu sandığın ellerine geçmesiyle hem tartışmalar, itirazlar son bulmuş hem de düşmandan korkularının yok olduğu anlaşılmaktadır.

Sahabilerden Üseyd b. Hudayr bir gece Kehf suresini okurken yakınında bağlı duran atı birden ürküp şahlanmış, okumayı bırakınca da sakinleşmişti. Bu durum üç defa tekrarlanmış, Üseyd atın yakınında bulunan oğluna zarar gelmesinden endişe ederek onun yanına gitmiş, o sırada bulutsu bir gölgenin içinde kandile benzeyen parıldayan nesnelere göğe doğru yükseldiğini görmüştü. Sabahleyin durumu anlattığı Hz Peygamber ona gördüğü varlıkların Kur'an tilâvetini dinlemeye gelen melekler olduğunu, okumaya devam etseydi sabaha kadar kendisini dinleyeceklerini ve insanların da onları görececeklerini söylemiştir. Diğer bir rivâyette ise görülen varlıkların sekîne olduğu zikredilmektedir. Bu da sekînenin o bulutun içinde olduğunu, meleklerle birlikte indiğini göstermektedir. Kur'an'ı sadece akıl sahibi varlıkların dinlemesi sahih olacağı için bu bilgiler “Sekîne, bir tür ruhtur veya ruhu olan şeydir” şeklindeki görüşün doğruluğuna bir delil olmaktadır.⁵⁵ İbn Âşûr, sekîne ile ilgili görüşleri, yorumları naklettikten sonra sekînenin, tuma'nîne, dinginlik, emniyet anlamında olduğunu kaydetmektedir.⁵⁶

el-Bakara 248. âyetle ilgili tefsirlerde sandığın içinde ne olduğu ve sekînenin nasıl bir şey olduğu konularında ihtilafın olduğu görülmektedir. Bununla birlikte sekînenin İsrailoğullarının kalbini yatıştırdığı, onlara güven, huzur ve cesaret verdiği, savaşlarda yanlarında bulunduğu kendilerini manen güçlü hissettikleri konusunda ise ittifak bulunmaktadır. Aynı zamanda bu sekînenin Tâlût konusundaki kafa karışıklığını, tartışmaları ve

⁵² Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 1/192.

⁵³ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 6/189-192.

⁵⁴ Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, 1/188.

⁵⁵ Kurtubî, *el-Câmi'u li ahkâmi'l-Kur'an*, 4/234-239; Buhârî, “Fezâ'ilü'l-Kur'an”, 15, “Menâkıb”, 25.

⁵⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvir*, 2/490-495.

düşmana karşı duyulan korkuyu izale ettiği de anlaşılmaktadır. Bu âyette sekîne konusu farklı bir şekilde ele alınmakta ve ihtilaflı bilgiler nakledilse de aslında temel anlamın diğer âyetlerle aynı olduğu görülmektedir. Sonuç olarak Hz. Peygamber ve sahabilerin kalbine sekînenin inmesi nasıl ilahi bir yardım ise, sandıkla birlikte varlığı hissedilen sekîne de İsrailoğulları için ilahi yardımın, Allah ile birlikteliğin hissedilmesi ve kalbin sükûn bulmasını anlatmaktadır.

2.3. el-Fetih Sûresindeki Âyetler

Sekîne el-Fetih Sûresinde 4, 18, 26. âyetler bağlamında üç yerde anlatılmaktadır. Kısa bir sûrede üç defa sekînenin inmesinden bahsedilmesi dikkat-i câlip bir husustur. Bu âyetleri doğru anlayabilmek için el-Fetih Sûresi'nin nü-zul sebebinin, olayların gelişimini dikkate almak gerekmektedir.

H.6. yılda Hz. Peygamber rüyasında Kâbe'ye girdiğini, başını tıraş ettiğini, Kâbe'nin anahtarlarını aldığını ve Arafat'ta vakfe yaptığını gördü. Rüyasını sahabeye anlattığında sahabiler herhangi bir tereddüde kapılmadan umre için yola çıktı. Hudeybiye bölgesine gelindiğinde müşrikler Müslümanların umre yapmalarına izin vermediler. Yapılan görüşmeler sonucunda Müslümanlarla müşrikler arasında bir anlaşma imzalandı. Anlaşmanın şartları arasında o yıl Kâbe'nin tavaf edilmemesi ve Mekke'den Medine'ye giden Müslümanların geri teslim edilmesi de vardı. Anlaşmanın şartları görünüşte Müslümanların aleyhine olduğu için sahabiler bundan çok rahatsız oldular. Hz. Ömer Hz. Peygamber'e "niçin dinimizden, davamızdan taviz veriyoruz" diyerek onu sıkıştırdı. Hz. Peygamber'in "Kurbanlarınızı kesin" emrine sahabe tepkisiz kaldı. Hz. Peygamber bundan dolayı çok üzüldü. Onun kurbanını kesmesi üzerine sahabiler de kurbanlarını kestiler. Anlaşma münafıklar, Yahudiler ve müşrikler tarafından eleştiri konusu edildi. Bütün bu gelişmeler sahabileri olumsuz etkiledi, şeytanın da vesvesesiyle birçok konuda kalbleri karıştı. Bu olaylardan sonra el-Fetih suresi nazil oldu.⁵⁷

2.3.1. el-Fetih Sûresi 4. Âyet: Müslümanların Mekke'ye Girişinin Engellenmesi

Yaşanan moral bozucu, kafa karıştırıcı olaylardan sonra nazil olan el-Fetih Sûresi'nin ilk üç âyetinde Hz. Peygamber'e apaçık fetih verildiği, kendisinin Allah katında değerli olduğu, Allah'ın yardım ve desteğine nail

⁵⁷ Ebû Muhammed Abdulmelik b. Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ vd. (Şam: 2005), 2/308-322; Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî, *et-Tabakâtu'l-kübra*. thk. Ali Muhammed Amr. (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1401/2001), 2/91-95; Muhammed b. Ömer el-Vâkidi, *Kitâbu'l-megâzi*. thk. Marsden Jones. (Londra: 1966), 603-615; Emin Işık, "Feth Sûresi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/456.

olduğu anlatılmaktadır. 4. âyette imanları artsın diye mü'minlerin kalbine sekîne indirildiği, tüm orduların Allah'a ait olduğu;5. âyette ise sekînenin inişinden sonraki teslimiyetle cennete girişlerinin mümkün olduğu açıklanmaktadır.

Hz. Peygamber'in rüyası hak olduğu için, daha önce de onun rüyalarının, müjdelerinin gerçekliğine şahit olan sahabiler bu yolculuklarında müjdelendiği üzere umre görevlerini ifa edeceklerini, özledikleri vatanlarına girerek hasret gidereceklerini düşünüyorlardı. Fakat Mekke'ye girişlerine izin verilmeyince büyük bir şaşkınlık ve moral bozukluğu yaşadılar.

“Allah bu durumdaki mü'minlere sekîne indirerek kalblerini Hakk'a imana ve rasulüne güvene yönlendirdi.”⁵⁸ Yapılan anlaşma ve oluşan emniyet ile Allah'ın kendilerine olan lütuflarını anlamaları için sahabilere sekîne indirildi. Allah Teâlâ'nın korkudan sonra emniyeti kolaylaştırdığını, savaştan sonra barışı lütfettiğini anladıkları için yakînlerine yakîn eklendi. Sekînenin vakar, Allah ve Rasulü için azamet, birbirlerine merhametli davranmaları için rahmet olduğu da söylenmiştir. Âyette orduların Allah'a ait olmasının vurgulanması her şeyin Allah'a teslimiyetini ve O'nun kontrolünde olduğunu anlatmaktadır. Bunlarla dilediğine dilediği şekilde yardım eder. Mü'minlerin kalblerini sabitlemek için indirdiği sekîne de O'nun ordusundadır. Sekînenin indirilmesi sahabilerin imanlarının arttırılması, cennete girmeleri ve kâfirleri yenerek düşmanların bu şekilde dünyada cezalandırılmaları içindir.⁵⁹

“Basiret açık, sekîne ise gizli bir durumdur. Âyette “kalbe indirildi” buyrulması da bunu desteklemektedir. Sekîne inince basiret açığa çıktı. Sekîne hidâyet, basiret inâyettir. Sekîne ile sahabilerin imanı kat kat artmış kalblerindeki nurların ziyadeleşmiştir.⁶⁰

“Sekîne Rıdvan biatindeki tuma'nîne ve sükündür. İmanın artması zaten sahip oldukları tasdik artması; biat konusunda Hz. Peygamber'in emirleri tasdikleri denmiştir.”⁶¹“Bu şekilde sahabenin haşyetlerine haşyet, tasdiklerine tasdik eklendi. Bu sekîne onların cennete girmelerine sebep oldu.”⁶² Sahabiler umre için gelen silahsız ve sayıları az olmasına karşılık, savaş için hazırlanan düşmanın daha kalabalık olmasından korkuya kapıldıkları için sekîne indirildi. Bu şekilde ölümüne biat ettiler. Hz. Ömer'in sözleri sahabedeki kafa karışıklığını anlatmaktadır. Onlar Hz. Peygamber'in rüya-

⁵⁸ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 21/246.

⁵⁹ Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 5/536; Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru'l-muhîr*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd vd. (Beyrût: Dâru'l-Kütüb'l-İlmiyye, 1413/1993), 8/91.

⁶⁰ Sülemî, *Hakâiku't-Tefsîr*, 2/255.

⁶¹ Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, 3/298-299.

⁶² Kurtubî, *el-Câmi'u li ahkâmi'l-Kur'ân*, 19/301-302.

sına inandıkları için umre yapacaklarından emin bir şekilde gelmişlerdi.⁶³ Eğer kalblerine sekîne indirilmiş olmasaydı Hz. Peygamber'in rüya ile haber verdiği umre gerçekleşmediği için sahabiler şüphe, tereddüt ve inkâra gidebilirdi. Bu şekilde hem kalblerindeki karışıklık giderilmiş hem de Cennete gitmelerinin bir hak ediş değil bir lütuf olmuş olduğu anlatılmış oldu.3.âyetinde Hz. Peygamber'e yapılan yardımdan bahsedilmişti. 4. âyetteki sekînenin indirilmesi ilahi yardımdan sahabeye düşen paydır. Sahabiler kendileriyle Allah'ın rasulünü desteklediği askerleridir. Allah Teâlâ'nın sahabenin nefislerinin ıslahı, şeytanın attığı yanlış düşünceleri imhası, azimlerinin sabit kalması için hakka yönlendirmesi, doğruyu ilham etmesi ve imanlarını sağlamlaştırması Hz. Peygamber'e yapılan bir yardımdır. Bu şekilde sebata ermiş, sabitlenmiş bir kalble düşmana saldırmaları da Hz. Peygamber'e va'd edilen bir fetih kabul edilebilir.

el-Fetih Sûresi 4. âyet Hudeybiye'ye ilk geliş anında müşriklerin Mekke'ye girişe, umreye engel olmalarının oluşturduğu şaşkınlık, hayal kırıklığı ve bunların kalblerde doğurduğu yanlış düşüncelerin sekîne ile giderilmesini anlatmaktadır. Bu âyet Rıdvan biati ve Hudeybiye anlaşması öncesini anlatmaktadır. Ancak müfessirler sûredeki konuların gelişimine fazla dikkat etmedikleri için bu âyetin tefsirinde Hudeybiye anlaşmasından ve Hz. Ömer'in tepkisinden de bahsetmişlerdir. Bu durum âyetlerin tefsirinde siyerdeki konu gelişimine dikkat etmenin önemini de göstermektedir.

2.3.2. el-Fetih Sûresi 18. Âyet: Rıdvan Biati Zamanı

Kur'an'ın nüzulünde önce sebepler yaşanmakta, sonra olaylar, tartışmalarla ilgili Allah Teâlâ'nın hükümleri, övgü ve eleştirileri inzâl edilmektedir. el-Fetih Sûresinde de olaylardan sonra tüm yaşananların bir değerlendirmesi, bunlar üzerinden sahabe ve diğer muhataplara yönelik uyarı, takdir ve eleştiriler beyan edilmektedir. 18. âyette de Rıdvan biatine katılanların Allah katındaki durumlarıyla ilgili olarak *"Andolsun ki o ağacın altında sana biat ederlerken Allah, o müminlerden razı olmuştur. Kalblerinde olanı bilmiş, onlara sekîneyi indirmiş ve onları pek yakın bir fetihle ödüllendirmiştir."* buyrulmaktadır. Âyette Allah'ın sahabenin kalblerinde olanı bildiği bundan dolayı da sekîneyi indirdiği açıklanmaktadır. Müfessirler mü'minlerin kalblerinde olanın ne olduğu konusunda farklı görüşler beyan etmişlerdir.

Mukâtil b. Süleymân'a göre Allah Teâlâ sahabenin biatin şartlarından "Hz. Peygamber'e bağlı kalma ve savaştan kaçmamakla" ilgili kalblerinde olan hoşnutsuzluğu bildiği için sekîneyi indirmişti.⁶⁴

⁶³ Bursevî, *Ruhu'l-beyân*, 9/12.

⁶⁴ Mukâtil, *Tefsîr*, 3/250.

“Sahabenin kalblerinde Hz. Peygamber’e sıdk, ihlas, iyi niyet, biate vefa ve sabır vardı. Bundan dolayı kalblerine huzuru, dinlerine sebatı ve hakka yönelik basireti indirdi.”⁶⁵ Hz. Peygamber rüyasını anlattığında sahabiler sevindiler. Fakat hoşlarına gitmeyen anlaşma yapılırca kalbleri karıştı. Bazılarının kalbinde töhmet, yanlış düşünceler oluştu. Bu âyetin inişiyle kalbleri sakinleşti. Allah Teâlâ kalblerindeki karışıklığı, şüpheleri bildiği için sekîne indirerek yakîn ile kalblerini sabitleştirdi.⁶⁶

“Sekîne ileri gelen sûfiler tarafından “Kalbe atılan ve onunla doğruların görüldüğü nur”; “Gaybi hakikatler açıldığında sırrın sebatı” ve “emirleri yerine getirdikten sonra genişlik ve rahatlığa kavuşmak” olarak tanımlanmıştır. Sahabiler bu biatı yaptıkları için Allah onlardan, onlar da Allah’tan razı oldular. Allah onlardan razı oldu ve onları da rıza haline getirdi, yakîne, rızaya, kalb huzuruna iletti ve kalblerinin sükûn bulması için sekîne indirdi.”⁶⁷

Bu görüşü isabetli bulmayan Ebû Hayyân’a (öl. 745/1344) göre kalbte olanın sıdk ve vefa gibi hasletler olduğu söylenmiştir. Ancak bunların sekînenin inmesini gerektirmeyeceği de söylenmiştir. Mukâtil kalbte olanın Hz. Peygamber’e bağlı kalarak, savaştan kaçmama şartına bağlılıktan hoşnutsuzluk olduğunu söylemiştir ki bu durumda sahabeye bir eleştiri olmuş olmaktadır.⁶⁸

“Kulun başına gelenleri kerih görmemesi, kaderine itiraz etmemesi ve Allah’tan razı olması demektir. Allah’ın kulundan rızası ise emirlerine uyulup, nehiyelerinden kaçınıldığında gerçekleşir. Sahabilerin bazıları ölümüne biate razı değillerdi. Üzerlerine tumanıyye indirilerek, kalbleri sağlamaştırılarak ve nefisleri sükûna erdirilerek bu olumsuz durumdan kurtarıldılar.”⁶⁹

Kurtubî, Rıdvan biatıyla ilgili tüm süreçleri anlattıktan sonra sahabenin kalblerinde olanın “sıdk ve vefa”, “ölümüne biatten hoşnutsuzluk”, “müşriklerin kendilerini engellemelerinden kaynaklanan keder, moral bozukluğu, rüyanın gerçekleşmesinin gecikmesi” şeklindeki görüşleri nakletmekte fakat tercihte bulunmamaktadır. Kurtubî’ye göre sekîne kalb huzuru ve vâd edilenin doğruluğuna kalbin teskin olması anlamına gelmektedir.⁷⁰

Naklettığımız yorumlardan açıkça söylenmese de sahabenin kalbinde Allah’ın razı olmayacağı türden düşüncelerin oluşmasını kabul etmek istemeyen müfessirlerin kalbte olana dair sıdk, ihlas ve vefa gibi anlamlar takdir ettikleri görülmektedir. Âyetin bağlamını, olayların gelişimi, sahabe

⁶⁵ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 21/277-278.

⁶⁶ Kuşeyrî, *Letâifu’l-işârât*, 3/214.

⁶⁷ Sülemî, *Hakâiku’l-tefsîr*, 2/257.

⁶⁸ Ebû Hayyân, *Bahru’l muhit*, 8/96; Semerkandî, *Tefsîru’s-Semerkandî*, 3/301.

⁶⁹ Bursevî, *Ruhu’l-beyân*, 9/35-36.

⁷⁰ Kurtubî, *el-Câmi’u li ahkâmi’l-Kur’ân*, 19/314-319.

üzerindeki etkisini dikkate alanların “ölümüne biatten hoşnutsuzluk, müşriklerin kendilerini engellemelerinden kaynaklanan moral bozukluğu ve rüyanın gerçekleşmesinin gecikmesinin oluşturduğu hayal kırıklığı” gibi bize göre de isabetli olan açıklamalar yapmışlardır. Bu âyetin tefsirinde müfessirlerin sahabe algılarındaki farklılıkların tefsire etkisi görülmektedir. Aslında tam olarak güvendikleri, kendisine iman ederek mal ve canlarını ortaya koydukları Hz. Peygamber’in müjdesinin o an için gerçekleşmesinin, katledilme korkusu, endişesiyle karşı karşıya kalan Müslümanlar üzerinde olumsuz etki bırakması yadırganacak bir durum olmasa gerektir.

2.3.3. el-Fetih Sûresi 26. Âyet: Hudeybiye Anlaşması Vakti

Hudeybiye anlaşması imzalanırken müşrikler anlaşma metnine “Besmele ve Allah’ın Rasulü Muhammed” yazılmasını engellemişlerdi. Anlaşma şartları görünürde Müslümanların aleyhine olduğu için sahabiler bu durumdan hoşnut değillerdi. Bütün bunlara ek olarak müşriklerin işkence altında tuttıkları Ebû Bâsir kaçıp Müslümanlara sığınmış, ancak anlaşma şartları gereği müşriklere teslim edilmişti. Müşriklerin kabalıkları, saldırganlıkları ve diğer yaşananlar Hz. Peygamber ve Müslümanlar tarafında çok büyük rahatsızlık ve hoşnutsuzluk oluşturdu. Bu gergin ortam üzerine “*O zaman inkâr edenler, kalblerine taassubu, cahiliye taassubunu yerleştirmişlerdi. Allah da elçisine ve müminlere sekîneyi indirdi, onların takvâ sözüne bağlılıklarını güçlendirdi. Zaten onlar buna lâıyk ve ehil kimselerdi. Allah her şeyi bilendir.*” âyetini inzal etti. Müşriklerin tüm taşkınlıklarını, inatlarını ve inkârlarını ortaya koydukları bu ortamda, Müslümanların da benzer yanlışlar yapmaması için Allah Teâlâ Hz. Peygamber ve sahabilere sabır, kalb huzuru ve vakar indirdi. Kalblerini kendisiyle cehennem ateşinden korundukları kelime-i tevhide, takvaya, ihlase bağlı kıldı.⁷¹

Kâfirlerin düşmanlıkları ve saldırganlıklarına karşı Müslümanların tartışma ve çatışmayla karşılık vermemeleri, hilmle davranmaları için sekîne indirildi. Âyetteki sahabilerin kalblerinin kelime-i takvaya ilzam edilmesinden kalblerinin kelime-i tevhide bağlı tutulması ve bu sadık kalbten kelime-i tevhidin sadır olması kast edilmektedir. Takvanın şirkten uzak tutması da ancak bu durumla gerçekleşir.⁷² Allah Teâlâ sekîne indirerek Müslümanlardaki sertliği, şiddeti yok etti, kalblerini temizledi ve sakinleştirdi. Kalblerini rıza ve teslimiyet üzere sabit kıldı. Anlaşma metninden Rasulullah’ın adı silindi ve anlaşma maddeleri yazılarak kabul edildi.

⁷¹ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 21/307-315; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 5/548; Ebû Hayyân, *el-Bahrü’l muhit*, 8/98-99.

⁷² Kuşeyri, *Letâifu’l-işârât*, 3/216.

Sekînenin indirilmesi Allah'ın mü'minlerin velisi olduğu ve müşriklerin velilerinin olmadığına da işaret⁷³ etmektedir. Onların işlerini düzenleyecek bir velileri yoktu ama Müslümanların her şeyleriyle ilgilenen Rableri var. Onlar Allah'ın velâyetine, takvaya bağlı kalmaya ehildirler.⁷⁴

Bu âyette sekîne'nin hem Hz. Peygamber'e hem de mü'minlere indirildiği anlatılmaktadır. Bu da müşriklerin sertlik, inat ve saldırganlıklarının, anlaşma esnasında yaşananların hem Hz. Peygamber hem de sahabileri çok etkilediğini, onların da aynı şekilde karşılık vermeyi düşündüklerini göstermektedir. İ. Hakkı Bursevî'nin de açıkladığı gibi Müslümanların velisi, onların işlerini, durumlarını, kalblerini düzenleyen, kendilerine sahip çıkıp kontrol eden Allah Teâlâ kalblere müdahale ederek mü'minleri en doğru hal üzere sabitlemiştir. Hz. Peygamber ve Müslümanlar o zamana kadar Allah yolunda yaptıkları fedakârlıklarla bu dostluğu ve takva üzere kalmayı, ilahi yardıma ehil olduklarını ispatlamışlardı. Bu âyette açıkça Hz. Peygamber'e de sekîne indiği zikredildiği için diğer âyetlerde görüldüğü üzere ismet sıfatından dolayı âyetin lafzının dışında herhangi bir yoruma gidilmediği görülmektedir.

2.4. et-Tevbe 9/25, 26. Âyetler: Huneyn Savaşında Sekînenin İndirilmesi

et-Tevbe Sûresi 23 ve 24. âyetlerde kâfirlerle velâyet konusunda ve Allah yolunda cihada katılmada, bu konuda gereken fedakârlığı göstermeyen mü'minler eleştirilmekte ve helak edilmekle tehdit edilmektedirler. 25 ve 26. âyetlerde ise eğer kendileri gereken yardımı yapmazlarsa Allah'ın elçisini hiçbir zaman yardımsız bırakmadığı Huneyn gibi birçok savaşta ona yardım ettiği, koruduğu açıklanmaktadır. Aynı şekilde şu anda Hz. Peygamber'e ve davalarına bağlılıkta sorun çıkaran, gevşeklik gösterenlerin Huneyn savaşında da sayılarına, kendilerine güç ve önem atfettikleri için bozguna uğradıkları, Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber ve mü'minlere sekîne indirerek ve görünmeyen ordularla desteklediği için zaferin kazanıldığı da anlatılmaktadır. 26. âyette sekînenin Hz. Peygamber ve Müslümanların üzerine indirildiği açıkça zikredilmektedir.

Mukâtil ve Tâberî gibi bazı müfessirlerin naklettiklerine göre Huneyn savaşında düşmanın ani saldırısından Müslümanlar bozguna uğrayıp, kaçışmaya başladıklarında Hz. Peygamber Müslümanlara "Ey Allah'ın kulları, ben Allah'ın rasulüyüm", "Ey Muhacirler! Ben Allah'ın kulu ve elçisiyim",

⁷³ Muhammed, 47/11: "Bu, iman edenlerin yar ve yardımcılarının Allah olmasının, kâfirlerin ise böyle bir yardımcılarının bulunmamasının sonucudur."

⁷⁴ Bursevî, *Ruhu'l-beyân*, 9/49-52; Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, 3/ 303; Kurtubî, *el-Câmi'u li ahkâmi'l-Kurân*, 19/334-336.

“Ey insanlar benim yanıma gelin, ben Allah’ın rasulüyüm” diye seslenerek “Ey Rabbim, bana va’d ettiğin zaferi ver” şeklinde dua etti. Atından inerek bir avuç toprak aldı ve “yenilgiye uğrasınlar” diyerek düşmanlara doğru attı. Allah sekine, tuma’nine ve güven duygusu indirerek hezimet belasını defetti ve meleklerle destekledi.”⁷⁵ Kurtûbî’nin izahına göre Müslümanların üzerine sekine inince korkuları yok oldu, arkalarını dönüp kaçtıktan sonra tekrar toparlanıp müşriklere cesaretle saldırdılar. Melekler Müslümanları teskin ediyor, kalblerine olumlu düşünceler ve sebat ilka ediyor ve kâfirleri korkutuyorlardı.⁷⁶

Sülemî’ye göre âyette bahsedilen ilahi yardım ancak zillet, iftikar/sadece Allah’a muhtaçlık ve acizlik hissedildiği durumlarda gerçekleşir. Sahabeye daha önce ilahi yardımın geldiği yerler kendi nefislerini, kuvvetlerini, çokluklarını görmedikleri, Allah’a teslim oldukları yerlerdi. Böylece zaferin ancak Allah’ın yardımı ile elde edileceğini öğrendiler. Huneyn’de ise kendilerini ve güçlerini önemli gördüler, bunlarla zafere ulaşacaklarını zannettiklerinde Allah onlara yenilgiyi tattırdı ve dünya onlara dar geldi. Güç, kuvvet ve sayılarına güvendikleri için arkalarına bakmadan dönüp kaçtılar.⁷⁷

Bursevî konuyu şu şekilde izah etmektedir: “25. âyette sayıca üstün olmalarının Müslümanları gurura sevk ettiği fakat Allah Teâlâ cezalandırmak isteyince bu çokluğun hiçbir fayda sağlamadığı, tüm genişliğine rağmen yeryüzünün dar geldiği ve savaş meydanından kaçtıkları anlatılmaktadır. Müslümanlar bozgun anında sığınacak, kendilerini güvende hissedecekleri bir yer bulamıyorlardı. On iki bin Müslüman dört bin düşman karşısında dağıldığında yanında sadece amcası Abbas’ın bulunduğu Hz. Peygamber yerini korudu. Bazı askerler kaçarak Mekke’ye vardı ve şehirde de bozgun havası hissedildi. Sonra kendisiyle kalblerin teskin olduğu, Allah’ın yardımının gerçekleşeceğine dair tam bir itmi’nanı oluşturduğu sekineyi Hz. Peygamber’in ve mü’minlerin üzerine indirdi. Aslında sekine mutlak olarak Hz. Peygamber’e daha önce gerçekleşmişti. Ayrıca sekinenin yanı sıra insanların göremediği orduları, melekleri de indirdi. Kâfirler melekleri görüyordu. Allah bu şekilde kâfirleri cezalandırdı, hezimete uğrattı.”⁷⁸

Müfessirlerin naklettikleri bilgilerden ve yaptıkları yorumları, Huneyn’deki savaş ortamında küçük bir grup dışında sahabenin dağılmasını ve bozgun havasının yaşanmasını düşündüğümüzde Müslümanların

⁷⁵ Mukâtil, *Tefsîr*, 2/42; Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 1/386-396; Ebû’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib el-Basrî el-Mâverdi, *en-Nüket ve’l-uyûn*, nşr. es-Seyyid b. Abdulmansûr b. Abdurrahim. (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, ts.), 2/239-240; Semerkandî, *Tefsîru’s-Semerkandî*, 2/50; Ebu’l-Fidâ İsmâil b. Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘azîm*. thk. Mustafa es-Seyyid vd. (Kahire: Müessesetu Kurtuba, 1421/2000), 7/165-171.

⁷⁶ Kurtubî, *el-Câmi’u li ahkâmi’l-Kur’ân*, 10/143-150.

⁷⁷ Sülemî, *Hakâiku’l-tefsîr*, 1/272.

⁷⁸ Bursevî, *Ruhu’l-beyân*, 4/425-428.

kalbinde sebat ve sükûnun kalmadığı, yenilgi ve acizliği derinden hissettikleri anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in çağrısı ve duasından onun da bu ortamdan olumsuz etkilendiği anlaşılmaktadır. Bu olumsuz psikolojik ortama şeytanın ve nefsin vesveselerini de eklediğimizde Müslümanların kalblerinin ne kadar karıştığı, Hz. Peygamber'in işinin ne kadar zorlaştığı görülmektedir. Bu âyette açıkça sekînenin Hz. Peygamber'e de indiği beyan edilmektedir. Bu örnek aynı zamanda sahabenin de zor zamanlar yaşadığını ve çeşitli hatalara düştüğünü göstermektedir. Bu durumun sebebi aslında âyetlerde de anlatıldığı üzere bazı Müslümanların sayıca üstün olmalarına güvenerek gurur ve kibre kapılmalarıdır.

Allah kul ilişkisi dinamik olduğu için işlenen sevap ve günahların hayattaki etkisi bu örnekte de olduğu gibi bazen kısa zamanda kendini göstermektedir. Günahlar ve zorluklar kabz halini yaşatırken, ilahi yardım ve sekînenin inmesi kalbi daralan, zihni dağılan insanı bast haline taşımaktadır. Her insan hayatı boyunca kabz ve bast halleri arasında gidiş gelişler yaşamaktadır. Huneyn savaşında yaşananlarda da görüldüğü gibi bu hallerin yaşanmasında ilahi takdirin yanı sıra kulun sevap ve günahlarının etkisi de bulunduğu anlaşılmaktadır.

et-Tevbe 40 ve 25. âyetlerin muhataplarının İslam'a bağlılık ve bu yolda fedakârlıkta zaaf gösteren Müslümanlar olduğunu düşündüğümüzde bu şahıslara ve diğer tüm Müslümanlara elde ettiğiniz zaferler ve başarılar Allah'ın ihsandır. O'nun yardım ve desteği ile kazandığınız güzelliklerdir. Sakın şıarmayın, gurura kapılmayın, eğer Allah size zor imtihanlar yaşatır, şeytan ve nefsinizle baş başa bırakırsa kalblerinizde sebat ve sükûn kalmaz, istikameti kaybedersiniz, her dâim O'nunla ilişkinize dikkat edin mesajlarının verildiği anlaşılmaktadır.

Burada ele aldığımız âyetlerde Allah Teâlâ'nın sahabenin, aslında her bir mü'minin eğitimini, manevi durumunu ne kadar dikkatli izlediği, kontrol ettiği, duruma göre ağır imtihanlardan geçirerek cezalandırdığı anlatılmaktadır. Bu ve diğer âyetlerde hak edildiğinde, takdire uygun görüldüğünde anlık ilahi desteğin gerçekleştiği anlatılmaktadır. Bu yaşananlardan Hz. Peygamber ve sahabe ile sınırlandırılmayacak bir şekilde Allah-kul ilişkisinin, imtihanın, yardım ve musibetin anlık değerlendirmelerle devam ettiğini anlaşılmaktadır. Allah'ın övgüsüne mazhar olan Hz. Peygamber ve ashabının bu şekilde sıkı imtihan süreçlerinden geçirildiklerini düşündüğümüzde onların manevi mertebelerine ulaşmayanların nelerle nasıl ibtila edilebileceklerini daha iyi düşünmek gerekmektedir.

Buraya kadar zor, karışık, sıkışık zaman ve ortamlarda Hz. Peygamber ve sahabilerin kalblerine sekînenin indirilmesiyle ilgili âyetleri ele aldık.

el-Kehf, 18/14, el-Kasas, 28/10 ve el-Enfâl, 8/11. âyetlerde sekîne ile benzer anlama gelen “kalbin raptedilmesi, sağlamaştırılmasından” bahsedilmektedir.

Müşrik bir toplumda yaşayan ve daha sonra Ashab-ı Kehf olarak tanınacak olan Müslüman gençlerin kendilerine putlara tapmayı emreden hükümdar Dakyanus'a karşı çıkmaları ve kalblerinin pekiştirilmesi el-Kehf, 18/14. âyette “...Onlar Rablerine inanmış birkaç gençti. Onların hidâyetlerini arttırmış ve kalblerini pekiştirmiştik. Durup, şöyle demişlerdi: “Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir, O’nu bırakıp başka bir tanrıya yalvarmayız, yoksa and olsun ki, batıl söz söylemiş oluruz...” demişlerdi, şeklinde aktarılmaktadır.

Müfessirler kalblerinin pekiştirilmesini “kıyam ettiklerinde kalblerini imanla sağlamaştırılması”⁷⁹; “Kalblerini sağlamaştırılması, hidâyetlerinin arttırılması”⁸⁰; “iman üzere sabitlenmeleri, sabrın ilham edilmesi”⁸¹ ve “Kavimlerinin muhalefeti ve cezalandırmasına, yaşadıkları rahat, bolluk dolu hayattan ayrılmaları konusunda kalblerinde oluşabilecek duygulara karşı kalblerinin sağlamaştırılması” şeklinde⁸² Allah'ın bir yardımı olarak açıklamaktadırlar.

Firavun rüyasında İsrailoğullarından doğacak bir bebeğin saltanatına son vereceğini gördüğü için yeni doğan tüm bebeklerin öldürmesini emretmişti. Hz. Musa'nın annesi evladının katledilmesinden korkuyordu. Allah Teâlâ bebeğini emzirmesini ve bir sandukaya koyup nehre bırakmasını vahyetti.⁸³ Bebeğini suya bırakan annenin o anki hali el-Kasas, 28/10. âyette “Musa'nın annesi, gönlü bomboş olarak sabah etti, oğlundan başka bir şey düşünemiyordu. Allah'ın vaadine iyice inanması için kalbini pekiştirmeseydik, neredeyse saraya alınan çocuğun kendi oğlu olduğunu açığa vuracaktı.” şeklinde anlatılmaktadır.

عَلَى قَلْبِهَا ifadesi müfessirler tarafından “Tevhidi tasdik edenlerden, Musa'nın peygamberlerden olacağı vadimize inanması için kalbini imanla sağlamaştırılması”⁸⁴; “Korkmaması ve üzülmemesi için kalbinin sağlamaştırılması”⁸⁵; “Musa'nın annesi sadece bebeğini düşünüyordu. Kalbi başka şeylerden arınmıştı. Hüzünlü ve mahzun kalbine sabır ilham

⁷⁹ Mukâtil, *Tefsîr*, 2/282.

⁸⁰ Ebû Mansûr el-Maturîdî, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*. thk. Mecdî Bâsellûm. (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005), 3/214-215.

⁸¹ Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, thk. Abdurrezzak el-Mecdî, (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, 1431/2010), 3/69. Mâverdi, *en-Nüket ve'l-uyûn*, 3/289.

⁸² İbn Kesîr, *Te'viru'l-Kur'ani'l-âzim*, 9/110.

⁸³ el-Kasas, 28/7.

⁸⁴ Mukâtil, *Tefsîr*, 2/490.

⁸⁵ Maturîdî, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*. 3/ 586.

ederek, güçlendirip takviye ederek sağlamlaştırılması”⁸⁶; “İmanla, ismetle/ korumayla desteklenmesi”⁸⁷; “Sabır ve sebat verilmesi”⁸⁸ şeklinde açıklanmaktadır. Âyetin lafzından ve yorumlardan Allah Teâlâ’nın Hz. Musa’nın annesinin kalbine müdahale ederek ilahî yardımda bulunduğu anlaşılmaktadır.

el-Enfâl Sûresi’nin ilk âyetlerinde Bedir savaşı ve sonuçları, 9. ve 10. âyetlerde Müslümanların yardım isteği, onlara müjde, kalblerinin yatışması/ huzuru ve zaferin sadece Allah’ın lütfu olduğunu anlamaları için bin melek ile yardım va’di anlatılmaktadır. 11. âyette ise yine ilahi bir yardım ve müdahale olarak mü’minleri hafif bir uyku kaplaması, yağmur yağması “Allah kendi katından bir güven işareti olarak sizi hafif bir uykuya daldırmıştı. Sizi arıtmak, sizden şeytan vesvesesini gidermek, kalblerinizi pekiştirmek ve sebatınızı artırmak için gökten size su indirmişti” şeklinde açıklanmaktadır. Âyette kalblerin pekiştirilmesi, sağlamlaştırılması anlamında *وَلَيَرْطِبْ عَلَيَّ* *فُلُوبِكُمْ* ifadesi geçmektedir.

Hz. Peygamber Bedir’de müşrik ordusunu görünce “Ey Rabbim sen savaşı emrettin, zaferi va’d ettin, sen vadenden dönmezsin, yardım et” diye dua etti. Bunun üzerine Allah Teâlâ Müslümanların kalblerinin sükûn bulması, şeytanın kalblerine attığı vesvese ve üzüntünün temizlenmesi, abdestsizlikten kurtulmaları ve şeytanın korkutmaları yok olup kalbleri imanla güçlensin ve ayakları sağlamlaşsın diye yağmur yağdırdı.”⁸⁹ “Müşrikler su kaynaklarını ele geçirdikleri için sahabiler su sıkıntısı çekiyor, abdestsiz namaz kılıyorlardı. Şeytan ise onlara “siz Allah’ın velisi olduğunuzu iddia ediyorsunuz ama müşrikler su kaynaklarını ele geçirdiler ve abdestsiz namaz kılıyorsunuz, bu müşrik ordusunu yenmenize imkân da yok” şeklinde vesvese veriyordu. Normalde insan çok korktuğu zaman uyuyamaz. Allah Teâlâ korkuya kapılan mü’minleri uyuklatarak, rahatlattı. Bu şekilde büyük bir ikramda bulundu, kalblerini güçlendirdi, şeytanın ümitsizlik ilkasını yok ederek kalblerini temizledi, korkularını giderdi.”⁹⁰ “Bu uyuklama yardımı daha sonra Uhud savaşında da yaşandı.”⁹¹ Her iki kritik durumda da Allah Müslümanların kalblerini o denli huzur ve güvenle doldurdu ki, hepsi uyuklamaya başladılar.⁹²

“Allah iman edenlerin velisi olarak onları karanlıklardan nura/aydınlı-

⁸⁶ İbnu’l-Cevzi, *Zâdü’l-mesir*, 3/376.

⁸⁷ Mâverdi, *en-Nüket ve’l-uyûn*, 4/238.

⁸⁸ İbn Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-azim*, 10/445.

⁸⁹ Mukâtil, *Tefsir*, 2/6-8.

⁹⁰ Mâturidi, *Te’vilâtu Ehli’s-Sünne*, 2/335-336; İbnu’l-Cevzi, *Zâdü’l-mesir*, 2/192-193; Mâverdi, *en-Nüket ve’l-uyûn*, 4/300-301; İbn Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-azim*, 7/29-32.

⁹¹ Âl-i İmrân, 3/154.

⁹² Ebu’l-Alâ el-Mevdûdi, *Tefhimu’l-Kur’an*. trc. Muhammed Han Kayani vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 1991), 2/157.

ğa çıkarır, kâfirlerin velisi ise tağut/şeytandır. Onları nurdan karanlıklara çıkarır”⁹³ âyeti ile kalblerin sağlamaştırıldığı ve sekînenin indiği ortamları düşündüğümüzde Müslümanların kalbinde meydana gelen korku, endişe, şeytanın vesveseleri, gazaplanma, Allah'ın vâdinin gerçekleşmeyeceğini zannetmek, düşman korkusu ve Hz. Peygamber'e karşı güvende eksilme gibi hususların haktan uzaklaştıran birer karanlık olduğu anlaşılmaktadır. Sekîne'nin inmesi ise kalbin nurlanması/inşirah halidir. Bu yönüyle el-Bakara 257. âyette anlatılan ve vâd edilen durum sekîne ve kalbin rabtedilmesi durumlarında Hz. Peygamber, sahabe, Ashab-ı Kehf ve Hz. Musa'nın annesi tarafından tecrübe edilmiş olmaktadır. Anlatılan hususlar tecrübe edilmediğinde bu ve benzeri âyetlerin anlam derinliğine de ulaşılmadığı için âyetler hem yeteri kadar doğru anlaşılmamış hem de tefsir ve te'vil edilmiş olmaktadır. Bu yönüyle Kur'an'ı tefsir ve te'vilde manevî süreçlerin yaşanmasının, bilinmesinin ve özellikle sufi müfessirlerin bu yöndeki açıklamalarının vazgeçilmez değeri anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada ele aldığımız âyet, hadis ve yorumlardan sekînenin mahallinin kalb olduğu, Allah Teâlâ'nın kalb üzerinden kulunu kontrol ettiği, desteklediği, kulun iman ve hidâyetinin arttığı böylece yakîne ulaştığı, Allah ile beraberliği tecrübe ettiği anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Nakledilen bilgi ve rivayetlerden kalbe sekînenin indirilmesi ve kalbin sağlamaştırılmasıyla ilgili âyetlerin yenilgi, öldürülme korkusu, kafa karışıklığı, yalnızlık, güçsüzlük ve sebeplerin tükenmişliği gibi bağlamlarda inzal edildiği anlaşılmaktadır. İnsanların takva, sabır, ihsan, tevekkül gibi konulardaki farklılıklarına ve manevî tecrübelerine göre değişmekle birlikte böylesi ortamlarda kalbler karışmakta, zihin bulanıklaşmakta, ilahî yardımın gelmeyeceği gibi duygular oluşmaktadır.

İmandaki kemâl ve takvalarına rağmen Hz. Peygamber ve sahabenin nefis, şeytan ve düşmanla imtihanları hayatları boyunca devam etmiştir. Bu ibtilalar zorlaştığında kendi seviyelerinde farklı derecelerde zorlanma ve sıkışma hali yaşamışlar, ilahî yardıma, teyide her zamankinden daha fazla muhtaç olmuşlardır. Aslında tüm bu âyetlerde yaşananlar el-Bakara, 2/214'de anlatılan peygamber ve beraberindeki mü'minlerin yaşadıkları ağır imtihanlar sonucunda zorlandıklarında “Allah'ın yardımı ne zaman?” demelerine benzemektedir. Sekînenin indiği âyetler de bu vâdin gerçekleşmesinin örneklerini oluşturmakta, kulların ağır imtihanlardan kendi güçleriyle değil ancak Allah'ın inâyetiyle başarıyla çıktıklarını göstermektedir.

⁹³ el-Bakara, 2/257.

Konuyla ilgili ele alınan âyetlerin bir kısmında “sekine”nin Hz. Peygamber’e indirildiği bir kısmında ise hem Hz. Peygamber’e hem de mü’minlere indirildiği anlaşılmaktadır. Âyetlerden bu olaylar yaşandığında hem Hz. Peygamber’in hem de sahabilerin zorlandıkları, kalblerinin karıştığı anlaşılmaktadır. Ancak bazı müfessirler Hz. Peygamber’e sekînenin indirilmesini ismet sıfatına uygun olmadığını düşündükleri için bu gerçeği kabul etmek istememekte, bu yöndeki yorumları kabul etmeyip eleştirmektedir. Benzer bir durum sahabe içinde geçerlidir. Âyetlerin lafzına ve bağlamına rağmen bu görüşün savunulması algı ve kabullerimizin nassın anlamını gölgelediğini göstermektedir. Bu durumda âyetlerin ilk anlamı, nüzul ortamında yaşanan tecrübe gölgede bırakılmış ve te’viller nasların önüne geçmiş olmaktadır. Müfessirin ilk görevi metnin ne dediğini/tefsirini ortaya koymaktır. Bu hususa dikkat edilmeden metnin anlamını te’ville yönlendirmek Kur’an’ın naslarına ve ifade kalıplarına müdahale anlamına gelmektedir. Hz. Peygamber’in yaşadığı korku, gerginlik, hüznü risalet görevine ters düşen davranışlara sevk ettiğinde ismet gündeme gelebilir. Korku, endişe ve hüznü ismete aykırı olmadığı için âyetlerde bu konular açıkça zikredilmiştir.

el-Fetih 4. ve 18. âyetlerde sekînenin mü’minlere indirildiği beyan edilmektedir. Bu durumda söz konusu olaylar yaşandığında Hz. Peygamber’in kalbinde herhangi bir değişikliğin olmadığı fakat manevî seviyelerine göre değişmekle sahabilerin kalblerinde dalgalanmaların oluştuğu anlaşılmaktadır. el-Bakara 248’de tabuttaki sekînenin hem Tâlût konusundaki kafa karışıklığını, tartışmaları, itirazları hem de düşmandan korkuyu izale ettiği anlaşılmaktadır ki aslında konuyla ilgili tüm âyetlerde de aynı durumların yaşandığı anlaşılmaktadır. Sekîne ve kalblerin sağlamaştırılmasıyla ilgili örneklerde tarih boyunca sıkı imtihandan geçen her Müslümanın korku, ümitsizlik ve çaresizlik gibi durumlarda kalblerinin dalgalandığı, Allah Teâlâ’nın da inananların velisi olması hasebiyle kalblerine müdahale ederek onları koruduğu ve desteklediği anlatılmaktadır. Tüm bu örnekler ilahi yardımın ümitlerin kesildiği anda geldiğini, geleceğini anlatan Yusûf 110. âyetin pratikleri olmaktadır.

Sekîne ile ilgili örnek olaylar peygamber ve sahabe algımızı kontrol etmemiz gerektiğini, sahabilerin manevî durum ve mertebelerinin aynı olmadığını da göstermektedir. Bu örnekler aynı zamanda Allah’ın velisi, peygamberlerin mirasçısı kabul edilen Müslüman önderlerin ve maneviyat büyüklerinin zor durumlarda neler hissettiğini, yaşadığını ve her mü’min gibi onların da kendi durumlarına göre ilahî teyide ihtiyaç duyduklarını gösterdiği gibi onları nasıl anlamamız gerektiğini de anlatmaktadır. Eksik

ismet algısı ve sahabeye duyulan abartılı saygı âyetlerde anlatılanları göz ardı etmeye sevk ettiği, Kur'an'ı anlama ve yorumlamada sorun oluşturduğu gibi âlim ve ârifleri anlamada yaşanan sorunların da giriş kapısını oluşturmaktadır. "Söz de asıl olan zahiri anlam" olduğu için bu ve benzer konulardaki âyetleri anlama ve yorumlamada naslara ne kadar bağlı kalındığına ayrıca dikkat edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Sekine konusu âyetlerde zor durumdaki Müslümanların kalbinin sükûn ve huzura kavuşturulması olarak anlatılmakla birlikte hadislerde sekinenin ihlasla Kur'an okuyan, onu anlamaya çalışan ve Allah'ı zikredenleri kuşattığı ve indiği de nakledilmektedir. Bu rivâyetlere göre sekinenin muhlislere, Allah için bir araya gelenlere Allah'ın lütfunu, yakınlığını, rahmet ve sevgisini hissettirmesi şeklinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Allah Teâlâ'yı anlatmada kullanılan tenzihe dayalı dil ve anlatım mesafeli bir Allah-kul ilişkisine sebep olabilmektedir. Hâlbuki kalbe sekinenin indirilmesi, sevap ve günahların hayata etkisi, imanın artma ve eksilmesi, dua ve zikirle ilgili âyetlerde de görüldüğü üzere Kur'an'da Allah-kul ilişkisi çok canlı ve sıcak bir şekilde anlatılmaktadır. Tarihsel süreçte ortaya çıkan mezhebî ve kelâmî algıların Allah'ın kula yakınlığı üzere kurulu bu sıcak Allah-kul ilişkisini gölgelememesi gerekmektedir. Sekinenin kalbe indirilmesi insanın iman, Allah-insan ilişkisi ve manevi tecrübelerde kalbin merkezi konumda olduğunu da göstermektedir.

Sekine ile ilgili âyet ve hadisleri birlikte değerlendirdiğimizde ihtilafı gibi gözükken bilgilerin aslında ilahi bir lütuf ve destek olan sekinenin farklı ortamlarda farklı şekilde tezahür ederek tecrübe edildiğini anlattığı bu konuda meleklerin de görevlerinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Her peygambere verilen mucizeler nasıl farklı ise kulların sekine tecrübelerinin de durumlarına göre farklılık oluşturduğu da söylenebilir. Bu yönüyle kalbe sekinenin indirilmesi mü'min kullara özel bir destek olmakta ve böylece Allah Teâlâ'nın yardım, koruma va'di tahakkuk etmiş olmaktadır. Sekinenin indirilmesi kişinin iman, hidâyetinin artması ve yakîn sahibi olması anlamına da gelmektedir. Dolayısıyla sekine konusunun imanın artıp eksilmesi, kalbtaki şüphe ve vesveselerin giderilmesi, imanda yakîne ulaşmanın nasıl olduğu gibi meselelerle ilgili olarak da araştırılması ve dikkate alınması gerektiği anlaşılmaktadır.

Kalbe sekinenin indirilmesi Allah'ın mü'minleri koruma ve desteğini anlattığı kadar Hz. Peygamber ve sahabenin yaşadıkları özel manevi hali de anlatılmaktadır. Tefsirler içerisinde özellikle işârî tefsirler manevi tecrübelerle dayalı olarak yazıldıkları için konuyla ilgili diğer tefsirlerde görülmeyen kıymetli açıklamalar bulunmaktadır. Bundan dolayı sekine, takva, ihsan ve

şeytanın oyunları gibi konularda söz konusu eserlere başvurmanın elzem olduğu görülmektedir. Kur'an hayatın bütününe kuşatarak baştan sona peygamberlerin ve inananların Müslümanlık tecrübelerini anlattığı için Kur'an'ın anlam bütünlüğüne ve derinliğine nüfuz etmede tüm tefsir çeşitlerinin vazgeçilmez olduğu anlaşılmaktadır.

Sekîne ve kalbin raptedilmesiyle ilgili âyetlerde anlatılan tecrübeler kıyamete kadar tüm Müslümanlar için örneklik oluşturmaktadır. Her mü'min imtihan yeri olan bu dünyada farklı zorluklarla karşılaştığında kalbi karışmakta, gücü tükenmekte, Allah'ın yardım ve koruma vâdinden ümit kesme durumuna gelebilmektedir. Bu makalede aktardığımız bilgiler Allah Teâlâ ile takva üzere kulluk ilişkisi kurulduğunda inananların velisi olarak Allah Teâlâ'nın kullarını her daim koruyup gözettiğini, farklı şekillerde de olsa beraberliğini, velâyetini hissettirdiğini, O'nun yardımı ile imtihanlardan güçlenerek çıktıklarını göstermektedir. Sekînenin indirilmesi ve kalbin sağlamaştırılmasıyla ilgili âyetler mü'minlerin Allah'a tevekküllerinin artmasını, Allah'ın velâyeti ile kendilerini güvende hissetmelerine, farklı şekillerdeki ilahi yardımları ümit ederek psikolojik açıdan güçlenmelerini de sağlamaktadır.

Kur'an'da peygamberlerin ve takipçilerinin hayat tecrübeleri her mü'minin potansiyel olarak yaşayabileceği örnek durumlar olarak anlatılmaktadır. Eğer bu haller kıyamete kadar tekrar yaşanması mümkün olmayan özel durumlar olarak kabul edilirse bu takdirde Allah Teâlâ kullarına güçlerinin yetmeyeceği, yaşanması mümkün olmayan bilgiler anlatmış olacaktır. Bu durumda Kur'an'da anlatılan Allah-kul ilişkisi ve dindarlık tecrübeleri de tekrar yaşanamayacakları için gereksiz yere anlatılmış olacaktır. Bu ise Kur'an'ın bütün olarak hidâyet kaynağı olmasına, peygamberlerin üsve-i hasene olarak tavsif edilmesine ve insanın Allah'ın yeryüzündeki halifesi olması için yaratılması gayesine de uymamaktadır.

Konuyla ilgili âyetler mümin birey ve toplumların her zaman ilahi yardım ve desteğe yakın olduklarını göstermektedir. Bu örnekler bireysel olduğu kadar Müslümanların toplumsal varlıklarının, güç, kuvvet ve birlikteliklerinin de Allah için çaba gösterildiği müddetçe Allah Teâlâ'nın koruma ve gözetiminde olduğunu da anlatmaktadır. Sekînenin indirilmesi bir yönüyle müjde içermekle birlikte hayat boyu imtihan süreçlerinin bitmediğini, hiçbir birey ve toplumun Allah'ın imtihanından azade olmadığını da anlattığı için uyarı da içermektedir.

KAYNAKÇA

- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Nemre: 1385/1965.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. nşr. Bedreddin Çetiner, 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Bursevî, İsmail Hakki. *Ruhu'l-beyân*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'lhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as. *Sünen*. nşr. Bedrettin Çetiner. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Çift, Salih. "Tasavvufta Sekine Kavramı". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2 (2006), 1-14.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf el-Endelüsî. *el-Bahru'l-muhît*. thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd vd. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413/1993.
- Erkut, Abdülkadir. "Kur'an'da Hamiyyet ve Sekine Kavramları". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 14/1 (2014), 157-177.
- Fîruzabâdî, Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb. *Besâiruzevî't-temyîz fi letâifi'l-kitâbi'lazîz*. thk. Muhammed Ali Neccâr. 6 Cilt. Beyrut: el-Mektebtü'l-İlmiyye, ts.
- Işık, Emin. "Feth Süresi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/456. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- İsfehânî, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Râgıb. *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'an*. Kâhire: Dâru'l-Ma'rife, 1426/2005.
- İbn Âşûr, Muhammed b. Tâhir. *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvir*. 30 Cilt. Tunus: Dâru Sahnûn li'n-Neşr ve't-Tevzi', 1984.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali. *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*. thk. Abdurrezzak el-Mecdî, 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, 1431/2010.
- İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Mervezî. *Müsned*. nşr. Bedreddin Çetiner. 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdulmelik. *es-Sîretu'n-Nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sekkâ vd. Şam: 2005.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil. *Tefsîru'l-Kur'ani'l-âzîm*. thk. Mustafa es-Seyyid vd. 15 Cilt. Kahire: Müessesetu Kurtuba, 1421/2000.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî'. *et-Tabakâtu'l-kübrâ*. thk. Ali Muhammed Amr. 11 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1401/2001.
- Kurtubî, Abdullah b. Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi'u li ahkâmî'l-Kur'an*. thk. Abdullah b. Abdü'l-Hasen et-Türki. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 1427/2006.

- Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik. *Letâifu'l-işârât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971.
- Maturîdî, Ebû Mansûr. *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*. thk. Mecdî Bâsellûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- Mâverîdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *en-Nüket ve'l-uyûn*. nşr. es-Seyyid b. Abdulmansûr b. Abdurrahim, 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ. *Tefhimu'l-Kur'ân*. trc. Muhammed Han Kayanî vd. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 2. Baskı. 1991.
- Müslim, Ebü'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. nşr. Muhammed FuâdAbdülbâkî. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Vâkıdî, Muhammed b. Ömer. *Kitâbu'l-meğâzî*. thk. Marsden Jones. 2 Cilt. Londra: 1966.
- Uludağ, Süleyman. "Kalb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/229-230. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Umaç, Bilal. *Kur'an'da Şifa, Sekîne Tuma'nine Kavramları*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Râzî, Fahrüddîn İbn Ziyâuddîn b. Ömer Muhammed. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1401/1981.
- Semerkandî, Nasr b. Muhammed b. Ahmed Ebü'l-Leys. *Tefsîru's-Semerkandî*. thk. Mahmûd Mutrihî, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1431-1432/2010.
- Sülemî, Ebû Abdirrahmân Muhammed b. el-Hüseyn b. Mûsâ el-Ezdî. *Hakâiku't-Tefsîr*. thk. Seyyid İmrân. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421/2001.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 26 Cilt. Beyrut: Dâru Hicr, ts.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Sünenu't-Tirmizî*. nşr. Bedreddin Çetiner. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Yazır, M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Yenda Yayın-Dağıtım, 2000.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf 'an hakâiki't-tenzîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2008.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *Esâsu'l-belâğa*. thk. Abdurrahîm Mahmûd, Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1399/1979.